Digitized by Google

Digitized by Google



Palat. LVI. 33 (1-3

Digitized by Google

[illegible] – 13.

Digitized by Google

APULEII
METAMORPHOSEON
LIBRI UNDECIM.

TYPIS CAROLI CRAPELET.

ANNO IV.

APULEII

METAMORPHOSEON

LIBRI UNDECIM

EX OPTIMIS EXEMPLARIBUS EMENDATI.

TOMUS PRIMUS.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III · NAPOLI

PARISIIS,

APUD ANT. AUG. RENOUARD.

M. DCC. XCVI.

598881

Digitized by Google

APULEII

VITA.

Lucio Apuleio, Afro, nobili Platonico, patria fuit Madaura, romani populi colonia olim splendidissima, et sub Syphacis ditione collocata, quæ in Numidiæ Gætuliæque confinio sita est. Ex quo semi-Numidam et semi-Gætulum semet ipse profitetur. Unde et Madaurensis Platonicus Sidonio dictus. Pater nomine Theseus, cunctis in patria honoribus perfunctus. Mater nomine Salvia, inter feminas probitate præcellens. Cujus nobilitas satis clara, utpote a Plutarcho illo inclyto Cheronensi ac Sexto

philosopho Plutarchi nepote derivata. Uxor Pudentilla, opulentiis virtutibusque, quæ in feminam cadunt, dotatissima. Ipse vero succulenta proceritate, oculis cæsiis, flavo capillitio speciosus. Floruit Carthagine sub Joliano Avito et Claudio Maximo, proconsulibus. Ubi pueritiam disciplinis liberalibus excoluit, plurimumque sub doctoribus carthaginiensibus profecit. Unde haud immerito sese Carthaginis alumnum gloriabundus prædicat, eamque Africæ musam cœlestem, et magistram venerabilem appellat. Dein Athenis, unde omnium doctrinarum fluenta antiquitus hauriebantur, ebibit musarum crateras multijugas, poeticæ commentitiam, geometriæ limpidam, musi-

cæ dulcem, dialecticæ austerulam, universæ vero philosophiæ nectaream. Novemque musas, hoc est novem disciplinas ingenuas magno studio, nec casso sudore percoluit. Mox Romæ studiorum latinorum cultor assiduus et vigilax, ad id facundiæ romanæ fastigium pervenit, ut eloquentissimus doctissimusque juxta conspiceretur; possetque meritissime polyhistor, hoc est multiscius nuncupari. Ibique sacris Osiridis initiatus, in numerum pastophororum, quod sacrosancti collegii nomen, cooptatus, patrocinia forensia libens obibat. Hic non minus eloquio quam eruditione pollens, negotium agens posteritatis, non pauca volumina condidit: quæ partim incuria temporum intercepta

desiderantur, partim ad posteros transmissa, affatim declarant quantum vir ille ingenio doctrinaque præstiterit, quantumque inter barbaras atque incultas nationes virtus elucescat : sic et olim, apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens natus. Ex Apuleianis monumentis cum alia compluscula, tum de convivalibus quæstionibus, de piscibus, de genitu animalium, et epigrammata; et Hermagoras, desiderantur. Ex his vero quæ hoc tempore exstant, circumferuntur libelli quatuor floridorum : in quibus florida facundia et odorata eruditio lectorem mirum in modum oblectant, tenent, amœnant : ubi veluti saltuatim varietas rerum contexta convisitur. Oratorias om-

nes virtutes complectitur copiosissima et disertissima oratio, qua crimen magiæ, ab adversariis objectum, a se alienum esse defendit tantis eloquentiæ doctrinæque viribus, ut semetipsum vicisse videatur. Liber est unus de deo, sive de dæmonio Socratis inscriptus, cujus testimonium idemtidem citat divus Augustinus in definitione dæmonum et descriptione hominum. De dogmate Platonis, libri duo. Ubi, quæ a Platone pluribus voluminibus dispersim lateque explicantur, strictim et in arctum collecta miro breviloquio perscribuntur. De cosmographia unus, non pauca continens ex meteoris aristotelicis. Dialogus Trismegisti, ab eodem latinitate donatus. Ita ut non tam ele-

ganter atticissare, quam latialiter disertare videatur. Cum primis vero de asino aureo, seu potius Metamorphoseon volumina undecim tanto lepore, tanta elegantia, tanta florulentæ narrationis varietate condita sunt, ut nihil lepidius, floridius, amabilius esse quidquam possit, adeo ut asinus aureus, ob stylum bracteatum et nitidissimam pulchritudinem inscribatur. Quid enim pulchrius hoc asino vere aureo, vere bracteato? Quamquam non pauci sunt qui metamorphosin, hoc est transfigurationem sive transformationem, ex rei argumento malint appellitare.

In exponendis auctoribus id quoque spectari quærique solet, quæ fuerit scribentis intentio atque con-

silium. Ego Apuleium quidem nostrum confirmo Lucianum græcum scriptorem argumento consimili imitari. Verum sub hoc transmutationis involucro, naturam mortalium et mores humanos quasi transeunter designare voluisse : ut admoneremur, ex hominibus asinos fieri, quando voluptatibus belluinis immersi, asinali stoliditate brutescimus, nec ulla rationis virtutisque scintilla in nobis elucescit. Rursus ex asino in hominem reformatio significat, calcatis voluptatibus, exutisque corporalibus deliciis rationem resipiscere : et hominem interiorem qui verus est homo, ex ergastulo illo cœnoso ad lucidum habitaculum, virtute et religione ducibus, remigrasse : ita ut dicere

possimus juvenes illicio voluptatum possessos, in asinos transmutari. Mox senescentes, oculo mentis vigente maturescentibusque virtutibus, exuta bruti effigie, humanam resumere. Scribit enim Plato in Symposio, quod tunc mentis oculus acute incipit cernere, cum primum corporis oculus deflorescit. Potest et metamorphoseos causa referri ad multijugos humanæ vitæ labores, multiformesque varietates, quibus homo pene quotidie transmutatur. Illa vero eruditioribus principalis hujusce transmutationis causa valdeque probabilis videri potest, ut videlicet sub hoc mystico prætextu Apuleius noster, pythagoricæ platonicæque philosophiæ consultissimus, dogmata utriusque doctoris

ostenderet : et sub hac ludicra narratione palingenesiam atque metempsychosin, id est regenerationem transmutationemque dissimulanter assereret : et ut simul quanta eloquentia latiali homo afer, quanta elegantia, quanta rerum verborumque copia præditus esset, evidenter edoceret.

Ceterum cum istæ præfationes libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducant, ejusque evidentiorem præstent intellectum, singulis libris hypothesin, sive argumentum subjungam, summatim breviterque conscriptum, ut quid in unoquoque libro contineatur statim lector intelligat.

APULEII

METAMORPHOSEON

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM

LIBRI PRIMI.

Lucius Apuleius magiæ noscendæ cupiens, Thessaliam petit; ubi artes magicæ pollebant. In itinere duobus viatoribus se tertium comitem adjungit. Narrantur inter eundum mira quædam et incredunda de circulatore, deque Meroe et Panthia lamiis ac sagis. Mox accessus Lucii ad Hypatam civitatem, hospitiumque Milonis, et hospes ipse describitur.

APULEII
METAMORPHOSEON
LIBER PRIMUS.

Ut ego tibi sermone isto milesio varias fabulas conseram, auresque tuas benivolas lepido susurro permulceam; modo si papyrum ægyptiam, argutia nilotici calami inscriptam, non spreveris inspicere; et figuras fortunasque hominum in alias imagines conversas, et in se rursum mutuo nexu refectas, ut mireris, exordior. Quis ille? paucis. Hymettos attica, et Isthmos ephyræa, et Tenedos spartiaca, glebæ felices, æternum libris felicioribus conditæ,

mea vetus prosapia est. Ibi linguam attidem primis pueritiæ stipendiis merui : mox in urbe Latia advena, studiorum Quiritium indigenum sermonem, ærumnabili labore, nullo magistro præeunte, aggressus excolui. En ecce præfamur veniam, si quid exotici ac forensis sermonis rudis locutor offendero. Jam hæc quidem ipsa vocis immutatio, desultoriæ scientiæ stilo, quem arcessimus, respondet. Fabulam græcanicam incipimus; lector intende, lætaberis.

Thessaliam, nam et illic originis maternæ nostræ fundamenta, a Plutarcho illo inclyto, ac mox Sexto philosopho, nepote ejus, prodita, gloriam nobis faciunt : eam Thessaliam, ex negotio petebam, puero

unico sequente. Post ardua montium, et lubrica vallium, et roscida cespitum, et glebosa camporum emensa, in equo indigena peralbo vehens, jam eo quoque admodum fesso, ut ipse etiam fatigationem sedentariam incessus vegetatione discuterem, in pedes desilio; equi sudorem fronde curiose exfrico, aures remulceo, frenos detraho, in gradum lenem sensim proveho; quoad lassitudinis incommodum alvi solitum ac naturale præsidium eliquaret. Ac dum is jentaculum ambulatorium, prata, qua præterit, ore in latus detorto pronus affectat, duobus comitibus, qui forte paululum præcesserant, tertium me facio. Et, dum ausculto quid sermonis agitaretur, alter exerto cachinno, Parce, inquit, in verba ista hæc tam

absurda, tamque inania mentiendo. Isto accepto, sititor alioquin novitatis, Immo vero, inquam, impartire sermone non quidem curiosum, sed qui velim scire vel cuncta, vel certe plurima : simul jugi, quod insurgimus, aspritudinem fabularum lepida jucunditas levigabit. At ille qui cœperat, Næ, inquit, istud mendacium tam verum est, quam si quis velit dicere, magico susurramine amnes agiles reverti, mare pigrum colligari, ventos inanimes exspirare, solem inhiberi, lunam despumari, stellas evelli, diem tolli, noctem teneri. Tunc ego in verba fidentior, Heus tu, inquam, qui sermonem jeceras priorem, ne pigeat te, vel tædeat reliqua pertexere. Et ad alium : Tu vero crassis auribus, et obstinato

corde, respuis quæ forsitan vere perhibeantur. Minus hercule calles pravissimis opinionibus ea putari mendacia, quæ vel auditu nova, vel visu rudia, vel certe supra captum cogitationis ardua videantur: quæ si paulo accuratius exploraris, non modo compertu evidentia, verum etiam factu facilia senties. Ego denique vespera, dum polentæ caseatæ modico securius offulam grandiorem in convivas æmulus contruncare gestio, mollitie cibi glutinosi faucibus inhærentis, et ima gula spiritus detinentis, minimo minus interii. Et tamen Athenis proximo et ante Pœcilen porticum isto gemino obtutu circulatorem aspexi equestrem spatham præacutam mucrone infesto devorasse: ac mox eumdem, invitamento exiguæ

stipis, venatoriam lanceam, qua parte minatur exitium, in ima viscera condidisse. Et ecce, pone lanceæ ferrum, qua bacillum inversi teli ad occipitium per ingluviem subit, puer in mollitiem decorus insurgit; inque flexibus tortuosis enervam et exossam saltationem explicat, cum omnium qui aderamus admiratione. Diceres dei medici baculo, quod ramulis semiamputatis nodosum gerit, serpentem generosum lubricis amplexibus inhærere. Sed jam cedo tu, sodes, qui occœperas, fabulam remetire. Ego tibi solus hic pro isto credam, et quod ingressu primum fuerit stabulum, prandio participabo. Hæc tibi merces posita est. At ille: Istud quidem quod polliceris, æqui bonique facio; verum, quod

inchoaveram, porro exordiar. Sed tibi prius solem istum videntem deum dejerabo me vera compertu memorare : nec vos ulterius dubitabitis, si Thessaliam proximam civitatem perveneritis, quod ibidem passim per ora populi sermo jactetur, quæ palam gesta sunt. Sed ut prius noritis qui sim, et cujatis, et quo quæstu me teneam, audite. Æginensis quidem sum, ætneo melle, vel caseo, et hujuscemodi cauponarum mercibus, per Thessaliam, Ætoliam, Bœotiam ultro citroque discurrens. Comperto itaque Hypatæ, quæ civitas cunctæ Thessaliæ antepollet, caseum recentem, et sciti saporis, admodum commodo pretio distrahi, festinus accucurri, id omne præstinaturus. Sed, ut fieri assolet,

sinistro pede profectum me spes compendii frustrata est. Omne enim pridie Lupus negotiator magnarius coemerat. Ergo igitur inefficaci celeritate fatigatus, commodum vespera oriente ad balneas processeram. Ecce Socratem contubernalem meum conspicio. Humi sedebat scissili palliastro semiamictus, pene alius, lurore ad miseram maciem deformatus: qualia solent fortunæ determina stipes in triviis erogare. Hunc talem, quamquam necessarium et summe agnitum, tamen dubia mente propius accessi. Hem, inquam, mi Socrates, quid istud? quæ facies? quod flagitium? At vero domui tuæ jam deflctus et conclamatus es. Liberis tuis tutores juridici provincialis decreto dati. Uxor, persolutis fera-

libus officiis, luctu et mærore diutino deformata, defletis pene ad extremam captivitatem oculis suis, domus infortunium novarum nuptiarum gaudiis a suis sibi parentibus hilarare compellitur. At tu hic larvale simulacrum cum summo dedecore nostro viseris. Aristomene, inquit, næ tu fortunarum lubricas ambages, et instabiles incursiones, et reciprocas vicissitudines ignoras! Et cum dicto, sutili centunculo faciem suam, jamdudum punicantem præ pudore, obtexit; ita ut ab umbilico pube tenus cetera corporis renudaret. Nec denique perpessus ego tam miserum ærumnæ spectaculum, injecta manu ut assurgat enitor. At ille, ut erat capite velato, Sine, sine, inquit, fruatur diutius tropæo for-

tuna, quod fixit ipsa. Effeci sequeretur: et simul unam e duabus laciniis meis exuo, eumque propere, vestio dicam, an contego; et illico lavacro trado: quod unctui, quod tersui, ipse præministro: sordium enormem eluviem operose exfrico. Probe curatum ad hospitium, lassus ipse, fatigatum ægerrime sustinens, perduco: lectulo refoveo, cibo satio, poculo mitigo, fabulis permulceo. Jam ad lubentia proclivis est sermonis et joci, et scitum cavillum; jam dicacitas tinnula; cum ille imo de pectore cruciabilem suspiritum ducens, dextera sæviente frontem replaudens, Me miserum, infit, qui, dum voluptatem gladiatorii spectaculi satis famigerabilis consector, in has ærumnas incidi. Nam, ut scis

optime, secundum quæstum macedonici profectus, dum mense decimo ibidem attentus nummatior revortor, modico prius quam Larissam accederem, per transitum spectaculum obiturus, in quadam avia et lacunosa convalli a vastissimis latronibus obsessus, atque omnibus privatus, tandem evado : et, utpote ultime affectus, ad quamdam cauponam Meroen anum, sed admodum scitulam, devorto; eique causas et peregrinationis diutinæ, et domuitionis anxiæ, et spoliationis diurnæ aperio. Et dum miser refero quæ memini, illa me satis quam humane tractare adorta, cœnæ gratæ atque gratuitæ, ac mox urigine percita, cubili suo applicat. Et statim miser, ut cum illa acquievi, ab unico congressu annosam ac pes-

tilentem contraho : et ipsas etiam lacinias, quas boni latrones contegendo mihi concesserant, in eam contuli : operulas etiam, quas adhuc vegetus saccariam faciens merebam; quoad me ad istam faciem, quam paulo ante vidisti, bona uxor et mala fortuna perduxit. Pol quidem tu dignus, inquam, es extrema sustinere; si quid est tamen novissimo extremius, qui voluptatem veneream, et scortum scorteum lari et liberis prætulisti. At ille digitum a pollice proximum ori suo admovens, et in stuporem attonitus, Tace, tace, inquit : et circumspiciens tutamenta sermonis, Parce, inquit, in feminam divinam, ne quam tibi lingua intemperante noxam contrahas. Ain tandem ? inquam : potens illa et regina

caupona quid mulieris est ? Saga, inquit, et divina, potens cœlum deponere, terram suspendere, fontes durare, montes diluere, manes sublimare, deos infimare, sidera exstinguere, Tartarum ipsum illuminare. Oro, oro te, inquam, aulæum tragicum dimoveto, et siparium scenicum complicato : et cedo verbis communibus. Vis, inquit, unum vel alterum, immo plurima ejus audire facta ? Nam, ut se ament efflictim non modo incolæ, verum etiam Indi vel Æthiopes utrique, vel ipsi Antichthones, folia sunt artis, et nugæ meræ. Sed, quod in conspectu plurium perpetravit, audi. Amatorem suum, quod vi aliam temerasset, unico verbo mutavit in feram castorem : quod ea bestia captivitatis metuens, se ab

insequentibus præcisione genitalium liberat; ut illi quoque simile, quod Venerem habuit in aliam, proveniret. Cauponem quoque vicinum, atque ob id æmulum, deformavit in ranam: et nunc senex ille dolium innatans vini sui, adventores pristinos, in fece submissus, officiosis ronchis raucus appellat. Alium de foro quidem, quod adversus eam locutus esset, in arietem deformavit: et nunc aries ille causas agit. Eadem amatoris sui uxorem, quod in eam dicacule probrum dixerat, jam in sarcinam prægnationis obsepto utero, et repigrato fœtu perpetua prægnatione damnavit. Et, ut cuncti numerant, octo annorum onere misella illa, velut elephantum paritura, distenditur. Quæ cum subinde ac multi nocerentur, publici-

tus indignatio percrebuit; statutumque est, ut in eam die altera severissime saxorum jaculationibus vindicaretur. Quod consilium virtutibus cantionum antevortit. Et, ut illa Medea, unius dieculæ a Creonte impetratis induciis, totam ejus domum, filiamque cum ipso sene, flammis coronalibus deusserat: sic hæc devotionibus sepulcralibus in scrobem procuratis, ut mihi temulenta narravit proxime, cunctos in suis sibi domibus tacita numinum violentia clausit; ut toto biduo non claustra perfringi, non fores evelli, non denique parietes ipsi perquiverint perforari: quoad mutua hortatione consone clamitarent, quam sanctissime dejerantes, sese neque ei manus admolituros; et, si quid

aliud cogitarit, salutare laturos subsidium. Sic illa propitiata totam civitatem absolvit. At vero cœtus illius auctorem nocte intempesta, cum tota domo, id est, parietibus, et ipso solo, et omni fundamento, ut erat clausa, ad centesimum lapidem in aliam civitatem summo vertice montis exasperati sitam, et ob id ab aquis sterilem, transtulit. Et quoniam densa inhabitantium ædificia locum novo hospiti non dabant, ante portam projecta domo discessit. Mira, inquam, nec minus sæva, mi Socrates, memoras. Denique mihi quoque non parvam incussisti sollicitudinem, immo vero formidinem, injecto non scrupulo, sed lancea, ne quo numinis ministerio similiter usa sermones istos nostros anus illa cognoscat.

Itaque maturius quieti nos reponamus: et somno levata lassitudine noctis, antelucio aufugiamus istinc quam pote longissime. Hæc adhuc me suadente, insolita vinolentia ac diurna fatigatione pertentatus bonus Socrates, sopitus jam stertebat altius. Ego vero adducta fore pessulisque firmatis, grabatulo etiam pone cardines supposito, et probe aggesto, super eum me recipio. Ac primum præ metu aliquantisper vigilo, dein circa tertiam ferme vigiliam paululum conniveo. Commodum quieveram: et repente impulsu majore, quam ut latrones crederes, januæ reserantur, immo vero fractis et evulsis funditus cardinibus prosternuntur. Grabatulus alioqui breviculus, et uno pede mutilus ac putris, impe-

tus tanti violentia prosternitur : me quoque evolutum atque excussum humi recidens universum cooperit ac tegit. Tunc ego sensi naturaliter quosdam affectus in contrarium provenire. Nam ut lacrymæ sæpicule de gaudio prodeunt; ita et in illo nimio pavore risum nequivi continere, de Aristomene testudo factus. Ac dum in infimum dejectus, obliquo aspectu quid rei sit grabatuli solertia munitus opperior; video mulieres duas altioris ætatis. Lucernam lucidam gerebat una, spongiam et nudum gladium altera. Hoc habitu Socratem bene quietum circumstetere. Infit illa cum gladio : Hic est, soror Panthia, carus Endymion : hic catamitus meus, qui diebus ac noctibus ætatulam meam illusit : hic est qui meis

amoribus insuperhabitis, non solum me diffamat probris, verum fugam instruit. At ego scilicet Ulyssi astu deserta vice Calypsonis æternum solitudinem flebo. Et porrecta dextera meque Panthiæ suæ demonstrato, At hic, inquit, bonus consiliator Aristomenes, qui fugæ hujus auctor fuit, et nunc morti proximus, jam humi prostratus grabatulo succubans jacet, et hæc omnia conspicit, impune se relaturum meas contumelias putat. Faxo eum sero, immo statim, immo vero jam nunc, ut et præcedentis dicacitatis, et instantis curiositatis pœniteat. Hæc ego ut accepi, sudore frigido miser perfluo; tremore viscera quatior; ut grabatulus etiam succussus et inquietus super dorsum meum palpitando saltaret. At bona

Panthia, Quin igitur, inquit, soror, hunc primum bacchatim discerpimus, vel, membris ejus destinatis, virilia desecamus? Ad hæc Meroe, sic enim reapse nomen ejus, tunc fabulis Socratis convenire sentiebam. Immo, ait, supersit hic saltem, qui miselli hujus corpus parva contumulet humo. Et capite Socratis in alterum dimoto latus, per jugulum sinistrum capulo tenus gladium totum ei demergit, et sanguinis eruptionem utriculo admoto excipit diligenter, ut nulla stilla compareret usquam. Hæc ego meis oculis aspexi. Nam etiam, ne quid demutaret, credo, a victimæ religione, immissa dextera per vulnus illud ad viscera penitus, cor miseri contubernalis mei Meroe bona scrutata protulit:

cum ille, impetu teli præsecata gula, vocem, immo stridorem incertum per vulnus effunderet, et spiritum rebulliret. Quod vulnus, quam maxime patebat, spongia offulciens Panthia: Heus tu, inquit, spongia, cave in mari nata, per fluvium transeas. His editis, ab imo remoto grabatulo, varicus super faciem meam residentes vesicam exonerant; quoad me urinæ spurcissimæ madore perluerent. Commodum limen evaserant: et fores ad pristinum statum integræ resurgunt; cardines ad foramina resident; postes ad repagula redeunt; ad claustra pessuli recurrunt. At ego, ut eram etiam nunc humi projectus, inanimus, nudus, et frigidus, et lotio perlutus, quasi recens utero matris editus, immo

vero semimortuus, verum etiam ipse mihi supervivens et postumus, vel certe destinatæ jam crucis candidatus, Quid, inquam, de me fiet, ubi iste jugulatus mane paruerit? Cui videbor verisimilia dicere, proferens vera? Proclamares saltem suppetiatum, si resistere vir tantus mulieri nequibas. Sub oculis tuis homo jugulatur, et siles? Cur autem te simile latrocinium non peremit? Cur sæva crudelitas, vel propter indicium sceleris, arbitro pepercit? Ergo quoniam evasisti mortem, nunc illo redi. Hæc identidem mecum replicabam: et nox ibat in diem. Optimum itaque factum visum est antelucculo furtim evadere, et viam, licet trepido vestigio, capessere. Sumo sarcinulam meam, et subdita clavi

pessulos reduco. At illæ probæ et fideles januæ, quæ sua sponte reseratæ nocte fuerant, vix tandem et ægerrime tunc clavis suæ crebra immissione patefiunt. Et, Heus tu, ubi es? inquam, valvas stabuli absolve : antelucio volo ire. Janitor pone stabuli ostium humi cubitans, etiam nunc semisomnus, Quid tu, inquit, ignoras latronibus infestari vias, qui hoc noctis iter incipis? Item etsi tu, alicujus facinoris tibi conscius scilicet, mori cupis; nos cucurbitæ caput non habemus, ut pro te moriamur. Non longe, inquam, lux abest : sed et præterea, quid viatori de summa pauperie latrones auferre possunt? An ignoras, inepte, nudum nec a decem palæstritis despoliari posse? Ad hæc ille marcidus et semisopitus,

in alterum latus evolutus, Unde autem, inquit, scio, an convectore illo tuo, cum quo sero devorteras, jugulato, fugæ mandes præsidium? Illud horæ memini me, terra dehiscente, ima Tartara, inque his canem Cerberum prorsus esurientem mei prospexisse. Ac recordabar profecto, bonam Meroen non misericordia jugulo meo pepercisse, sed sævitia cruci me reservasse. In cubiculum itaque reversus, de genere tumultuario mortis mecum deliberabam. Sed cum nullum aliud telum mortiferum fortuna, quam solum mihi grabatulum subministraret: Jam jam, grabatule, inquam, animo meo carissime, qui mecum tot ærumnas exantlasti, conscius et arbiter quæ nocte gesta sunt, quem solum in meo reatu tes-

tem innocentiæ citare possum; tu mihi ad inferos festinanti subministra telum salutare. Et cum dicto restim, qua erat intextus, aggredior expedire; ac tigillo, quod fenestræ subditum altrinsecus prominebat, injecta atque obdita parte funiculi, et altera firmiter in nodum coacta, ascenso grabatulo, ad exitium sublimatus, et immisso capite laqueum induo. Sed dum pede altero fulcimentum, quo sustinebar, repello, ut ponderis deductu restis ad ingluviem adstricta spiritus officia discluderet; repente putris alioquin et vetus funis dirumpitur: atque ego de alto recidens, Socratem, nam juxta me jacebat, superruo, cumque eo in terram devolvor. Et ecce in ipso momento janitor introrupit, exerte clamitans:

Ubi es tu, qui alta nocte immodice festinabas, et nunc stertis involutus? Ad hæc, nescio an casu nostro, an illius absono clamore experrectus Socrates, exsurgit prior: et, Næ, inquit, merito stabularios hos omnes hospites detestantur. Nam iste curiosus dum importune irrumpit, credo studio rapiendi aliquid, clamore vasto, marcidum alioquin me altissimo sommo excussit. Emergo lætus atque alacer, insperato gaudio perfusus: et, Ecce, janitor fidelissime, comes et pater meus, et frater meus, quem nocte ebrius occisum a me calumniabaris. Et cum dicto Socratem deosculabar amplexus. At ille, olore alioqui spurcissimi humoris percussus, quo me lamiæ illæ infecerant, vehementer aspernatur. Apagete,

inquit, fœtorem extremæ latrinæ. Et causas cœpit hujus oloris comiter inquirere. At ego miser, afflicto ex tempore absurdo joco, in alium sermonem intentionem ejus denuo derivo: et, injecta dextera, Quin imus, inquam, et itineris matutini gratiam capimus? Sumo sarcinulam: et pretio mansionis stabulario persoluto, capessimus viam. Aliquantulum processeramus: et jam jubaris exortu cuncta collustrantur; et ego curiose sedulo arbitrabar jugulum comitis, qua parte gladium delapsum videram: et mecum, Vesane, ajo, quin poculis et vino sepultus extrema somniasti. Ecce Socrates integer, sanus, incolumis! Ubi vulnus? spongia ubi? postremo cicatrix tam alta, tam recens? Et ad illum, Næ, inquam,

merito medici fidi cibo et crapula distentos scæva et gravia somniare autumant. Mihi denique, quod poculis vesperi minus temperavi, nox acerba diras et truces imagines obtulit; ut adhuc me credam cruore esse humano aspersum, atque impiatum. Ad hæc ille subridens, At tu, inquit, non sanguine sed lotio perfusus es. Verumtamen et ipse per somnium jugulari visus sum. Non nihil et jugulum istum dolui, et cor ipsum mihi avelli putavi: et nunc etiam spiritu deficior, et genua quatior, et gradu titubo, et aliquid cibatus refovendo spiritu desidero. En, inquam, paratum tibi adest jentaculum. Et cum dicto manticam meam humero exuo; caseum cum pane propere ei porrigo: et juxta platanum

istam resideamus, ajo. Quo facto, et ipse aliquid indidem sumo. Eumque avide esitantem aspiciens aliquanto intentiore acie, atque pallore buxeo deficientem video. Sic denique eum vitalis color turbaverat; ut mihi præ metu nocturnas etiam furias illas imaginanti, frustulum panis, quod primum sumpseram, quamvis admodum modicum, mediis faucibus inhæreret, ac neque deorsum demeare, neque sursum remeare posset. Nam et crebritas ipsa commeantium metum mihi cumulabat. Quis enim de duobus comitem alterum sine alterius noxa peremptum crederet? Verum ille, ut satis detruncaverat cibum, sitire impatienter cœperat. Nam et optimi casei bonam partem avide devoraverat; et haud

ita longe radices platani lenis fluvius in speciem placidæ paludis ignavus ibat, argento vel vitro æmulus in colorem. En, inquam, explere latice fontis lacteo. Assurgit: et oppertus paululum ripæ marginem, complicitus in genua appronat se, avidus affectans poculum. Nec dum satis extremis labiis summum aquæ rorem attigerat; et jugulo ejus vulnus dehiscit in profundum patorem, et illa spongia de eo repente devolvitur; eamque parvus admodum comitatur cruor. Denique corpus exanimatum in flumen pene cernuat; nisi altero ego ejus pede retento, vix et ægre ad ripam superiorem attraxi. Ubi defletum pro tempore comitem misellum arenosa humo in amnis vicinia sempiterna contexi. Ipse tre-

pidus, et eximie metuens mihi, per diversas et avias solitudines aufugi: et quasi conscius mihi cædis humanæ, relicta patria et lare, ultroneum exsilium amplexus, nunc Ætoliam, novo contracto matrimonio, colo. Hæc Aristomenes. At ille comes ejus, qui statim initio obstinata incredulitate sermonem ejus respuebat, Nihil, inquit, hac fabula fabulosius, nihil isto mendacio absurdius. Et ad me conversus, Tu autem, inquit, vir, ut habitus et habitudo demonstrant, ornatus, accedis huic fabulæ? Ego vero, inquam, nihil impossibile arbitror; sed utcumque fata decreverunt, ita cuncta mortalibus provenire. Nam et mihi, et tibi, et cunctis hominibus multa usu venire mira, et pene infecta; quæ tamen ignaruri

relata fidem perdant. Sed ego huic et credo hercules, et gratas gratias memini, quod lepidæ fabulæ festivitate nos avocavit : asperam denique ac prolixam viam sine labore et tædio evasi. Quod beneficium etiam illum vectorem meum credo lætari, sine fatigatione sui me usque ad istam civitatis portam non dorso illius, sed meis auribus pervecto. Is finis nobis et sermonis et itineris communis fuit. Nam comites utrique ad villulas proximas lævorsum abiere. Ego vero quod primum ingressui stabulum conspicatus sum accessi, et de quadam anu caupona illico percontor : Estne, inquam, Hypata hæc civitas? Annuit. Nostine Milonem quemdam e primoribus? Arrisit. Et vere, inquit, primus istic perhibetur Milo,

qui extra urbem totam pomœrium colit. Remoto, inquam, joco, parens optima, dic, oro, et cujatis sit, et quibus deversetur ædibus. Videsne, inquit, extremas fenestras, quæ foris urbem prospiciunt, et altrinsecus fores proximum respicientes angiportum? Inibi iste Milo deversatur, ampliter nummatus, et longe opulentus; verum extremæ avaritiæ, et sordis infimæ infamis homo: fenus denique copiosum sub arrabone auri et argenti crebriter exercens: exiguo lare inclusus, et ærugini semper intentus, cum uxore etiam calamitatis suæ comite habitat. Neque præter unicam pascit ancillulam; et habitu mendico semper incedit. Ad hæc ego risu subjicio: Benigne, inquam, et prospicue Demeas

meus in me consuluit, qui peregrinantem tali viro conciliavit, in cujus hospitio nec fumi nec nidoris nebulam vererer. Et cum dicto modico secus progressus, ostium accedo, et januam firmiter oppessulatam pulsare vocaliter incipio. Tandem adolescentula quædam procedens, Heus tu, inquit, qui tam fortiter fores verberasti, sub qua specie mutuari cupis? An tu solus ignoras, præter aurum argentumque nullum nos pignus admittere? Meliora, inquam, ominare; et potius responde, an intra ædes herum tuum offenderim? Plane, inquit: sed quæ causa quæstionis hujus? Litteras ei a Corinthio Demea duumviro scriptas ad eum reddo. Dum annuntio, inquit, hæc, ibidem me opperiminor. Et cum

dicto rursum foribus oppessulatis, intro se capessit. Modico deinde regressa, patefactis ædibus, Rogat te, inquit. Intuli me: eumque accubantem exiguo admodum grabatulo, et commodum cœnare incipientem invenio. Assidebat pedes uxor, et mensa vacua posita; cujus monstratu, En, inquit, hospitium. Bene, ego: et illico ei litteras Demeæ trado. Quibus properiter lectis, Amo, inquit, meum Demeam, qui mihi tantum conciliavit hospitem. Et cum dicto jubet uxorem decedere, utque in ejus locum assideam jubet: meque etiam nunc verecundia contantem arrepta lacinia detrahens, Asside, inquit, istic. Nam præ metu latronum nulla sessibula; nec sufficientem supellectilem parare nobis licet. Feci.

Et sic: Ego te, inquit, etiam de ista corporis speciosa habitudine, deque hac virginali prorsus verecundia, generosa stirpe proditum et recte conjicerem. Sed et meus Demeas eadem litteris pronuntiat. Ergo brevitatem gurgustioli nostri ne spernas, peto. Erit tibi adjacens et ecce illud cubiculum, honestum receptaculum. Fac libenter deverseris in nostro. Nam et majorem domum dignatione tua feceris: et tibi specimen gloriosum arrogaris, si contentus lare parvulo, Thesei illius cognominis patris tui virtutes æmulaveris, qui non est aspernatus Hecales anus hospitium tenue. Et vocata ancillula: Fotis, inquit, sarcinulas hospitis susceptas cum fide conde in illud cubiculum: ac simul e promptuario

oleum unctui, et lintea tersui, et cetera huic eidem usui profer ociter; et hospitem meum produc ad proximas balneas : satis arduo itinere atque prolixo fatigatus est. His ego auditis, mores atque parsimoniam ratiocinans Milonis, volensque me arctius ei conciliare, Nihil, inquam, rerum istarum, quæ itineris ubique rite nos comitantur, indigemus. Sed et balneas facile percontabimur. Plane quod est mihi summe præcipuum, equo, qui me strenue pervexit, fœnum atque hordeum, acceptis istis nummulis, tu, Fotis, emito. His actis, et rebus meis in illo cubiculo conditis, pergens ipse ad balneas, ut prius aliquid nobis cibatui prospicerem, forum cupedinis peto: inque eo piscatum opiparem expositum video.

Et percontato pretio, quod centum nummis indicaret aspernatus, viginti denariis præstinavi. Inde me commodum egredientem continuatur Pytheas, condiscipulus apud Athenas Atticas meus; qui me post aliquam multum temporis amanter agnitum invadit, amplexusque acomiter deosculatus: Mi Luci, ait, sat pol diu est, quod intervisimus te; ac hercules exinde cum ex astu a magistro digressi sumus. Quæ autem tibi causa peregrinationis hujus? Crastino die scies, inquam. Sed quid istud? voti gaudeo: nam et lixas et virgas, et habitum prorsus magistratui congruentem in te video. Annonam curamus, ait, et ædilem gerimus; et, si quid obsonare cupis, utique commodabimus. Abnuebam:

quippe qui jam cœnæ affatim piscatus prospexeramus. Sed enim Pytheas, visa sportula, succussisque in aspectum planiorem piscibus: At has quisquilias quanti parasti? Vix, inquam, piscatori extorsimus accipere viginti denarios. Quo audito, statim arrepta dextera postliminio me in forum cupedinis reducens, Et a quo, inquit, istorum nugamenta hæc comparasti? Demonstro seniculum. In angulo sedebat. Quem confestim pro ædilitatis imperio voce asperrima increpans, Jam jam, inquit, nec amicis quidem nostris, vel omnino ullis hospitibus parcitis, qui tam magnis pretiis pisces frivolos indicatis, et florem Thessaliæ regionis ad instar solitudinis et scopuli, edulium caritate deducitis. Sed non impune.

Jam enim faxo scias, quemadmodum sub nostro magisterio mali debeant coerceri. Et profusa in medium sportula, jubet officialem suum insuper pisces inscendere, ac pedibus suis totos obterere. Qua contentus morum severitudine meus Pytheas, ac mihi ut abirem suadens, Sufficit mihi, o Luci, inquit, seniculi tanta hæc contumelia. His actis, consternatus ac prorsus obstupidus, ad balneas me refero, prudentis condiscipuli calido consilio et nummis simul privatus et cœna: lautusque ad hospitium Milonis, ac dehinc cubiculo, me reporto. Et ecce Fotis ancilla, Rogat te, inquit, hospes. At ego, jam inde Milonis abstinentiæ cognitor, excusavi comiter: quod viæ vexationem non cibo sed somno

censerem diluendam. Isto accepto pergit ipse; et injecta dextera, clementer me trahere adoritur. Ac dum contor, dum modeste renitor; Non prius, inquit, discedam, quam me sequaris. Et dictum jurejurando secutus, jam obstinationi suæ me ingratis obedientem perducit ad illum suum grabatulum: et residenti, Quam salve agit, inquit, Demeas noster? quid uxor? quid liberi? quid vernaculi? Narro singula. Percontatur accuratius causas etiam peregrinationis meæ. Quas ubi probe protuli; jam et de patria nostra, et ejus primoribus, ac denique de ipso præside scrupulosissime explorans, ubi me post itineris tam sævi vexationem, sentit fabularum quoque serie fatigatum, in verba media som-

nolentum desinere, ac nequidquam defectum jam incerta verborum salebra balbutire, tandem patitur cubitum concederem. Evasi aliquando rancidi senis loquax et famelicum convivium, somno, non cibo gravatus: cœnatus solis fabulis. Et in cubiculum reversus, optatæ me quieti reddidi.

APULEII

METAMORPHOSEON

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM

LIBRI SECUNDI.

Dum Hypatæ loca singula curiosius contemplatur, Byrrhænam matronam opulentam recognoscit: statuamque, in ejus domo faberrime factam, explicat. A qua commonitus ut ab uxore Milonis hospitis caveat, perinde ac maxima magarum; in ancillæ amorem propensus labitur: cum qua complexus et colluctationes veneriæ referuntur. Cœnaticus Byrrhænæ apparatus describitur. Inibi inseruntur et fabellæ convivales, licentiosique cachinni constrepentes, mortui custodia, custodis nares auresque præsectæ. Mox regressio Lucii nocturna ad hospitium, non sine sudore ac cæde, qua non tam homicida factus est, quam utricida.

LIBER II.

Ut primum, nocte discussa, sol novus diem fecit; et somno simul emersus et lectulo, anxius alioquin et nimis cupidus cognoscendi quæ rara miraque sunt: reputansque me media Thessaliæ loca tenere, quo artis magicæ nativa cantamina totius orbis consono ore celebrantur; fabulamque illam optimi comitis Aristomenis de situ civitatis hujus exortam, suspensus alioquin et voto simul et studio, curiose singula considerabam. Nec fuit in illa civitate, quod aspiciens, id esse crederem quod esset: sed omnia prorsus ferali murmure in aliam effigiem translata; ut et lapi-

des, quos offenderem, de homine duratos; et aves, quas audirem, indidem plumatas; et arbores, quæ pomœrium ambirent, foliatas similiter; et fontanos latices de corporibus humanis fluxos crederem. Jam statuas et imagines incessuras, parietes locuturos, boves et id genus pecua dicturos præsagium; de ipso vero cœlo, et jubaris orbe subito venturum oraculum. Sic attonitus, immo vero cruciabili desiderio stupidus, nullo quidem initio vel omnino vestigio cupidinis meæ reperto, cuncta circuibam. Tamen dum in luxu nepotali, temulento similis ostiatim singula pererro, repente me nescius forum cupedinis intuli. Et ecce mulierem quampiam frequenti stipatam famulatione ibidem gradientem

accelerato vestigio comprehendo. Aurum in genis, et in tunicis, ibi inflexum, hic intextum, matronam profecto confitebatur. Hujus adhærebat lateri senex, jam gravis in annis, qui ut primum me conspexit, En, inquit, Hercules, Lucius. Et offert osculum; et statim, incertum, quidnam, in aurem mulieris ogganniit. Quin, inquit, etiam ipse parentem tuam accedis, et salutas? Vereor, inquam, ignotæ mihi feminæ. Et statim rubore suffusus rejecto capite restiti. At illa obtutum in me conversa, En, inquit, sanctissimæ Salviæ matris generosa probitas; sed et cuncta corporis inexplicabiliter ad regulam congruentia, inenormis proceritas, succulenta gracilitas, rubor temperatus, flavum et inaffectatum capil-

litium : oculi cæsii quidem , sed vigiles, et in aspectu micantes prorsus aquilini , quoquo versum floridi : speciosus et immeditatus incessus. Et adjecit : Ego te , o Luci , meis istis manibus educavi : quidni? parentis tuæ non modo sanguinis , verum alimoniarum etiam socia. Nam ex familia Plutarchi ambæ prognatæ sumus , et eamdem nutricem simul bibimus , et in nexu germanitatis una coaluimus : nec aliud nos quam dignitas discernit : quod clarissimas illa , ego privatas nuptias fecerimus. Ego sum Byrrhæna illa , cujus forte sæpicule nomen inter tuos frequentatum educatores retines. Accede itaque hospitium fiducia , immo vero jam tuum proprium larem. Ad hæc ego , jam sermonis ipsius mora ru-

bore digesto, Absit, inquam, parens, ut Milonem hospitem sine ulla querela deseram. Sed plane, quod officiis integris potest effici, curabo sedulo. Quoties itineris hujus ratio nascetur, numquam erit ut non apud te devortar. Dum hunc et hujusmodi sermonem altercamur, paucis admodum confectis passibus, ad domum Byrrhænæ pervenimus. Atria longe pulcherrima, columnis quadrifariam per singulos angulos stantibus, attolerabant statuas Palmaris deæ. Facies quaqua pinnis explicitis sine gressu pilæ volubilis, instabile vestigium plantis roscidis decitantes; nec ut maneant inhærent, et jam volare creduntur. Ecce lapis parius in Dianam factus tenet libratam totius loci medietatem: signum perfecte lucu-

lentum, veste reflatum, procursu vegetum, introeuntibus obvium, et majestate numinis venerabile. Canes utrimque secus deæ latera muniunt; qui canes et ipsi lapis erant. His oculi minantur, aures rigent, nares hiant, ora sæviunt; et sicunde de proximo latratus ingruerit, eum putabis de faucibus lapideis exire: et, in quo summum specimen operæ fabrilis egregius ille signifex prodidit, sublatis canibus in pectus arduis, pedes imi resistunt, currunt priores. Pone tergum deæ saxum insurgit, in speluncæ modum muscis et herbis, et foliis et virgulis, et sicubi pampinis, et arbusculis alibi de lapide florentibus: splendet intus umbra signi de nitore lapidis. Sub extrema saxi margine poma et

uvæ faberrime politæ dependent, quas ars æmula naturæ veritati similes explicuit. Putes ad cibum inde quædam, cum mustulentus autumnus maturum colorem afflaverit, posse decerpi. Et, si fontes, qui deæ vestigio discurrentes in lenem vibrantur undam, pronus aspexeris, credes illos, ut vite pendentes racemos, inter cetera veritatis, nec agitationis officio carere. Inter medias frondes lapideus Actæon simulacrum, curioso obtutu in deorsum projectus, jam in cervum ferinus, et in saxo simul et in fonte loturam Dianam opperiens visitur. Dum hæc identidem rimabundus eximie delector; Tua sunt, inquit Birrhæna, cuncta quæ vides. Et cum dicto ceteros omnes sermone secreto decedere

præcipit. Quibus dispulsis omnibus, Per hanc, ait, deam, o Luci carissime, ut anxie tibi metuo, et, utpote pignori meo, longe provisum cupio. Cave tibi, sed cave fortiter a malis artibus, et facinorosis illecebris Pamphilæ illius, quæ cum Milone isto, quem dicis hospitem, nupta est. Maga primi nominis, et omnis carminis sepulcralis magistra creditur, quæ surculis et lapillis, et id génus frivolis inhalatis, omnem istam lucem mundi sideralis in ima Tartari et in vetustum chaos submergere novit. Nam simul quemquam conspexerit speciosæ formæ juvenem, venustate ejus sumitur, et illico in eum et oculum et animum detorquet. Serit blanditias, invadit spiritum, amoris profundi pedicis æternis alligat.

Tunc minus morigeros et viles fastidio, in saxa, et in pecua, et quodvis animal puncto reformat : alios vero prorsus exstinguit. Hæc tibi trepida cavenda censeo. Nam et illa urit perpetim, et tu per ætatem et pulchritudinem capax ejus es. Hæc mecum Byrrhæna satis anxia. At ego curiosus alioquin, ut primum artis magicæ semper optatum nomen audivi; tantum a cautela Pamphiles abfui, ut etiam ultro gestirem tali magisterio me volens ampla cum mercede tradere, et prorsus in ipsum barathrum saltu concito præcipitare. Festinus denique et vecors animi, manu ejus velut catena quadam memet expedio : et, Salve propere addito, ad Milonis hospitium perniciter evolo. Ac dum amenti similis celero

Digitized by Google

vestigium; Age, inquam, o Luci, evigila, et tecum esto. Habes exoptatam occasionem, et voto diutino poteris fabulis miris explere pectus. Aufer formidines puerileis; cominus cum re ipsa gnaviter congredere; et a nexu quidem venereo hospitis tuæ tempera, et probi Milonis genialem torum religiosus suspice. Verum enim vero Fotis famula petatur enixe. Nam et forma scitula, et moribus ludicra, et prorsus argutula est. Vesperi quoque cum somno concederes, te in cubiculum deduxit comiter, et blande lectulo collocavit, et satis amanter cooperuit: et, osculato tuo capite, quam invita discederet, vultu prodidit; denique sæpe retrorsa respiciens substitit. Quod bonum, felix, et faustum itaque, licet salu-

tare non erit, Fotis illa tentetur. Hæc mecum ipse disputans fores Milonis accedo; et, quod aiunt, pedibus in sententiam meam vado. Nec tamen domi Milonem, vel uxorem ejus offendo; sed tantum caram meam Fotidem: quæ suis dominis parabat viscum fartim concisum, et pulpam frustatim consectam in cacabum ad pascua jurulenta; et quod naribus jam inde hariolabar tucetum perquam sapidissimum. Ipsa linea tunica mundule amicta, et russea fasciola prænitente altiuscule sub ipsas papillas succinctula, illud cibarium vasculum floridis palmulis rotabat in circulum; et in orbis flexibus crebra succutiens, et simul membra sua leniter illubricans, lumbis sensim vibrantibus, spinam mobilem quatiens

placide, decenter undabat. Isto aspectu defixus obstupui, et mirabundus steti: steterunt et membra, quæ jacebant ante. Et tandem ad illam, Quam pulchre, quamque festive, inquam, Fotis mea, ollulam istam cum natibus intorques? Quam mellitum pulmentum apparas? Felix et certius beatus, cui permiseris illuc digitum intingere! Tunc illa lepida alioquin et dicacula puella, Discede, inquit, miselle, quam procul a meo foculo; discede. Nam si te vel modice meus igniculus afflaverit, ureris intime: nec ullus exstinguet ardorem tuum, nisi ego; quæ dulce condiens, et ollam et lectulum suave quatere novi. Hæc dicens, in me respexit, et risit. Nec tamen ego prius inde discessi, quam diligenter

omnem ejus explorassem habitudinem. Sed quid ego de ceteris aio? cum semper mihi unica cura fuerit caput capillumque sedulo et publice prius intueri, et domi postea perfrui? Sitque judicii hujus apud me certa et statuta ratio, vel quod præcipua pars ista corporis in aperto et perspicuo posita, prima nostris luminibus occurrit; et quod in ceteris membris floridæ vestis hilaris color, hoc in capite nitor nativus operatur. Denique pleræque indolem gratiamque suam probaturæ, lacinias omnes exuunt, amicula dimovent; nudam pulchritudinem suam præbere se gestiunt: magis de cutis roseo rubore, quam de vestis aureo colore placituræ. At vero, quod nefas dicere, neque sit ullum hujus rei

tam dirum exemplum; si cujuslibet eximiæ pulcherrimæque feminæ caput capillo exspoliaveris, et faciem nativa specie nudaveris; licet illa cœlo dejecta, mari edita, fluctibus educata; licet, inquam, Venus ipsa fuerit; licet omni Gratiarum choro stipata, et toto Cupidinum populo comitata, et baltheo cincta, cinnama fragrans, et balsama rorans, calva processerit, placere non poterit nec Vulcano suo. Quid? cum capillis color gratus, et nitor splendidus illucet, et contra solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus renidet, ac in contrariam gratiam variat aspectum? et nunc ut aurum coruscans in levem mellis deprimitur umbram; nunc corvina nigredine cærulos columbarum colli flosculos æmu-

latur; vel cum guttis arabicis obunctus, et pectinis arguti dente tenui discriminatus, et pone versum coactus amatoris oculis occurrens, adinstar speculi, reddit imaginem gratiorem? Quid cum frequenti sobole spissus cumulat verticem, vel prolixa serie porrectus dorsa permanat? Tanta denique est capillamenti dignitas, ut, quamvis auro, veste, gemmis, omnique cetero mundo exornata mulier incedat; tamen nisi capillum distinxerit, ornata non possit audire. Sed in mea Fotide, non operosus, sed inordinatus ornatus addebat gratiam. Uberes enim crines, leniter emissos, et cervice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem con-

globatos, in summum verticem nodus adstrinxerat. Nec diutius quivi tantum cruciatum voluptatis eximiæ sustinere; sed pronus in eam, qua fine summum cacumen capillus ascendit, mellitissimum illud savium impressi. Tum illa cervicem intorsit, et ad me conversa limis et morsicantibus oculis, Heus tu scholastice, ait, dulcem et amarum gustulum carpis. Cave, ne nimia mellis dulcedine diutinam bilis amaritudinem contrahas. Quid istic, inquam, est, mea festivitas, cum sim paratus, vel uno saviolo interim recreatus, super istum ignem porrectus assari? Et cum dicto arctius eam complexus, cœpi saviari. Jamque æmula libidine in amoris parilitatem congermanescenti mecum, jam patentis oris inhalatu cinnameo,

et occursantis linguæ illisu nectareo prona cupidine adlubescenti, Pereo, inquam; immo jamdudum perii, nisi tu propitiaris. Ad hæc illa, rursum me deosculato, Bono animo esto, inquit: nam ego tibi mutua voluntate mançipata sum: nec voluptas nostra differetur ulterius, sed prima face cubiculum tuum adero. Abi ergo ac te compara: tota enim nocte tecum fortiter et ex animo præliabor. His et talibus oggannitis sermonibus inter nos, discessum est. Commodum meridies accesserat; et mittit mihi Byrrhæna xeniola, porcum opimum, et quinque gallinulas, et vini cadum in ætate pretiosi. Tunc ego, vocata Fotide, Ecce, inquam, Veneris hortator et armiger Liber advenit ultro. Vinum istud sorbeamus

hodie omne, quod nobis restinguat pudoris ignaviam, et alacrem vigorem libidinis incutiat. Hac enim sitarchia navigium Veneris indiget sola; ut in nocte pervigili et oleo lucerna, et vino calix abundet. Diem ceterum lavacro, ac dein cœnæ dedimus. Nam Milonis boni concinnaticiam mensulam rogatus accubueram, quam pote tutus ab uxoris ejus aspectu, Byrrhænæ monitorum memor; et perinde in ejus faciem oculos meos ac si in Avernum lacum formidans dejeceram. Sed assidue respiciens præministrantem Fotidem, inibi recreabar animi: cum, ecce, jam vespera, lucernam intuens Pamphile, Quam largus, inquit, imber aderit crastino! Et percontanti marito, qui comperisset istud? respondit, sibi lucer-

niam prædicere. Quod dictum ipsius Milo riso secutus, Grandem, inquit, istam lucernam sibyllam pascimus, quæ cuncta cœli negotia, et solem ipsum de specula candelabri contuetur. Ad hæc ego subjiciens, Sunt, aio, prima hujuscemodi divinationis experimenta : nec mirum, licet modicum istum igniculum, et manibus humanis laboratum, memorem tamen illius majoris et cœlestis ignis, velut sui parentis, quid esset editurus in ætheris vertice, divino præsagio et ipsum scire, et nobis enuntiare. Nam et Corinthi nunc apud nos passim Chaldæus quidam hospes miris totam civitatem responsis turbulentat, et arcana fatorum stipibus emerendis edicit in vulgum; qui dies copulas nuptiales affirmet; qui

fundamenta mœnium perpetuet; qui negotiatori commodus; qui viatori celebris; qui navigiis opportunus: mihi denique proventum hujus peregrinationis anquirenti, multa respondit et oppido mira et satis varia. Nunc enim gloriam satis floridam, nunc historiam magnam, et incredendam fabulam, et libros me facturum. Ad hæc renidens Milo, Qua, inquit, corporis habitudine præditus, quove nomine nuncupatus hic iste Chaldæus est? Procerus, inquam, et suffusculus, Diophanes nomine. Ipse est, ait, nec ullus alius. Nam et hic apud nos multa multis similiter effatus, non parvas stipes, immo vero mercedes opimas jam consecutus, fortunam scævam, an sævam verius dixerim, miser incidit. Nam die qua-

dam, cum frequentis populi circulo conseptus, coronæ circumstantium fata donaret, Cerdo quidam nomine negotiator accessit eum, diem commodum peregrinationi cupiens. Quem cum electum destinasset illi, jam deposita crumena, jam profusis nummulis, jam dinumeratis centum denariis, quos mercedem divinationis auferret; ecce quidam de nobilibus adolescentulus a tergo arrepens, eum lacinia prehendit, et conversum amplexus exosculatur arctissime. At ille, ubi primum consaviatus eum, juxtim se ut assideret effecit, attonitus et repentinæ visionis stupore, et præsentis negotii, quod gerebat, oblitus, infit ad eum : Quam olim equidem exoptatus nobis ádvenis? Respondit ad hæc ille alius : Com-

modum vespera oriente. Sed vicissim tu quoque, frater, mihi memora, quemadmodum exinde ut de Eubœa insula festinus enavigasti, et maris et viæ confeceris iter. Ad hæc Diophanes ille Chaldæus egregius, mente viduus, necdum suus, Hostes, inquit, et omnes inimici nostri, tam diram, immo vero ulysseam peregrinationem incidant. Nam et navis ipsa, in qua vehebamur, variis turbinibus procellarum quassata, utroque regimine amisso, ægre ad ulterioris ripæ marginem detrusa, præceps demersa est: et nos, omnibus amissis, vix enatavimus. Quodcumque vel ignotorum miseratione, vel amicorum benivolentia contraximus, id omne latrocinalis invasit manus: quorum audaciæ repugnans etiam,

cui nomen est Arisvatus, unicus frater meus, sub istis oculis miser jugulatus est. Hæc eo adhuc narrante mæsto, Cerdo ille negotiator correptis nummulis suis, quos divinationis mercedi destinaverat, protinus aufugit. Ac dehinc, tunc demum Diophanes expergitus, sensit imprudentiæ suæ labem : cum etiam nos omnes circumsecus astantes in clarum cachinnum videret effusos. Sed tibi plane, Luci domine, soli omnium Chaldæus ille vera dixerit; sisque felix, et iter dexterum porrigas. Hæc Milone diutine sermocinante, tacitus ingemiscebam, mihique non mediocriter succensebam, quod ultro inducta serie inopportunarum fabularum, partem bonam vesperæ, ejusque gratissimum fructum amitterem.

Et tandem denique devorato pudore, ad Milonem aio : Ferat suam Diophanes ille fortunam, et spolia populorum rursum conferat mari pariter ac terræ : mihi vero fatigationis hesternæ etiam nunc saucio, da veniam maturius concedam cubitum. Et cum dicto facesso, et cubiculum meum contendo. Atque illic deprehendo epularum dispositiones satis concinnas. Nam et pueris extra limen, credo, ut arbitrio nocturni gannitus ablegarentur, humi quam procul distratum fuerat : grabatulum meum assistit mensula cœnæ totius honestas reliquias tolerans : et calices boni, jam infuso latice semipleni, solam temperiem sustinentes : et lagena juxta orificio cessim dehiscente patescens, facilis hauritu,

Digitized by Google

prorsus gladiatoriæ Veneris antecœnia. Commodum cubueram : et ecce Fotis mea, jam domina cubitum reddita, jacta proximat rosa serta, et rosa soluta in sinu tuberante. Ac me pressim deosculato, et corollis revincto, ac flore persperso, arripit poculum, ac desuper aqua calida injecta, porrigit bibam : idque modico prius, quam totum exsorberem, clementer invadit; ac relictum paululatim labellis minuens, meque respiciens, sorbillat dulciter: sequensque et tertium inter nos vicissim et frequens alternat poculum. Cum ego jam vino madens, nec animo tantum, verum etiam corpore ipso ad libidinem inquies alioquin et petulans, etiam saucius paulisper inguinum fine, lacinia remota, impatientiam

Veneris Fotidi meæ monstrans, Miserere, inquam, et subveni maturius. Nam, ut vides, prælio, quod nobis sine feciali officio indixeras, jam proximante vehementer intentus, ubi primam sagittam sævi Cupidinis in ima præcordia mea delapsam excepi, arcum meum et ipse vigor attendit; et oppido formido, ne nervus rigoris nimietate rumpatur. Sed, ut mihi morem plenius gesseris, ineffusum laxa crinem, et, capillo fluenter undante, ede complexus amabiles. Nec mora, cum cibariis omnibus illis vasculis raptim remotis, laciniis cunctis renudata, crinibusque dissolutis ad hilarem lasciviam, in speciem Veneris, quæ marinos fluctus subit, pulchre reformata; paulisper etiam glabellum feminal rosea palmula po-

tius obumbrans de industria, quam tegens verecundia, Præliare, inquit, et fortiter præliare : nec enim tibi cedam, nec terga vortam. Cominus in aspectum, si vir es, dirige; et grassare naviter, et occide moriturus. Hodierna pugna non habet missionem. Hæc simul dicens, inscenso grabatulo, super me cossim residens, ac crebra subsiliens, lubricisque gestibus mobilem spinam quatiens, pendulæ Veneris fructu me satiavit; usque dum lassis animis, et marcidis artubus defatigati, simul ambo corruimus inter mutuos amplexus animas anhelantes. His et hujuscemodi colluctationibus ad confinia lucis usque pervigiles egimus, poculis interdum lassitudinem refoventes, et libidinem incitantes, et voluptatem

integrantes. Ad cujus noctis exemplar similes astruximus alias plusculas. Forte quadam die de me magno opere Byrrhæna contendit apud eam cœnulæ interessem : et, cum impendio excusarem, negavit veniam. Ergo igitur Fotis erat adeunda, deque nutu ejus consilium, velut auspicium, petendum. Quæ, quamquam invita quod a se ungue latius digrederer, tamen comiter amatoriæ militiæ brevem commeatum indulsit. Sed heus tu, inquit, cave regrediare cœna maturius. Nam vesana factio nobilissimorum juvenum pacem publicam infecit : et passim trucidatos per medias plateas videbis jacere. Nec præsidis auxilia longinqua levare civitatem tanta clade possunt. Tibi vero fortunæ splendor insidias,

contemptus etiam peregrinationis poterit afferre. Fac sine cura sis, inquam, Fotis mea. Nam præter quod epulis alienis voluptates meas anteferrem, metum etiam istum tibi demam maturata regressione. Nec tamen incomitatus ibo: nam gladio solito cinctus altrinsecus, ipse salutis meæ præsidia gestabo. Sic paratus, cœnæ me committo. Frequens ibi numerus epulonum, et, utpote apud primatem feminam, flos ipse civitatis. Et opipare citro et ebore nitentes lecti, aureis vestibus intecti; ampli calices, variæ quidem gratiæ, sed pretiositatis unius. Hic vitrum fabre sigillatum, ibi crystallum impunctum; argentum alibi clarum, et aurum fulgurans, et succinum mire cavatum in capides, ut bibas: et quid-

quid fieri non potest, ibi est. Diribitores plusculi, splendide amicti: fercula copiosa puellæ scitule subministrare; pueri calamistrati pulchre indusiati, gemmas formatas in pocula vini vetusti frequenter offerre. Jam illatis luminibus epularis sermo percrebuit: jam risus affluens, et joci liberales, et cavillus hinc inde. Tum infit ad me Byrrhæna: Quam commode versaris in nostra patria? Quod sciam, templis, et lavacris, et ceteris operibus longe cunctas civitates antecellimus: utensilibus præterea pollemus affatim. Certe libertas otioso, et negotioso quidem advenæ romana frequentia; modesto vero hospiti quies villatica: omni denique provinciæ voluptarii secessus sumus. Ad hæc ego subjiciens, Vera memo-

ras ; nec usquam gentium magis me liberum , quam hic, fuisse credidi. Sed oppido formido cœcas et inevitabiles latebras magicæ disciplinæ. Nam ne mortuorum quidem sepulcra tuta dicuntur : sed et bustis et rogis reliquiæ quædam et cadaverum præsegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur. Et cantatrices anus in ipso momento choragii funebris præpeti celeritate alienam sepulturam antevortunt. His meis addidit alius : Immo vero istic nec viventibus quidem ullis parcitur. Et nescio qui simile passus, ore undique omnifariam deformato truncatus est. Inter hæc , convivium totum in licentiosos cachinnos effunditur : omniumque ora et obtutus in unum quempiam angulo secubantem

conferuntur. Qui cunctorum obstinatione confusus, indigna murmurabundus, cum vellet exsurgere: Immo, mi Telephron, Byrrhæna inquit, et subsiste paulisper, et more tuæ urbanitatis fabulam illam tuam remetire, ut et filius meus iste Lucius lepidi sermonis tui perfruatur comitate. At ille, Tu quidem domina, ait, in officio manes sanctæ tuæ bonitatis; sed ferenda non est quorumdam insolentia. Sic ille commotus. Sed instantia Byrrhenæ, quæ cum adjuratione suæ salutis ingratis cogebat effari, perfecit ut vellet. Ac sic aggeratis in cumulum stragulis, et effultis in cubitum, suberectusque in torum, porrigit dexteram, et ad instar oratorum conformat articulum; duobusque infimis conclusis digitis,

ceteros eminentes porrigens, et infesto police clementer subridens, infit Telephron : Pupillus ego Mileto profectus ad spectaculum olympicum, cum etiam loca provinciæ famigerabilis adire cuperem, peragrata cuncta Thessalia, fuscis avibus Larissam accessi. Ac dum singula perrerrans, tenuato admodum viatico, paupertati meæ fomenta conquiro ; conspicor medio foro procerum quemdam senem. Insistebat lapidem, claraque voce prædicabat, SI QUI MORTUUM SERVARE VELLET, DE PRETIO LICERETUR. Et ad quempiam prætereuntium, Quid hoc, inquam, comperior? hiccine mortui solent aufugere? Tace, respondit ille. Nam oppido puer, et satis peregrinus es, meritoque ignoras Thessaliæ te consistere, ubi

sagæ mulieres ora mortuorum passim demorsicant: eaque sunt illis artis magicæ supplementa. Contra ego, Et quæ tu, inquam, dic, sodes, custodela ista feralis? Jam primum, respondit ille, perpetem noctem eximie vigilandum est, exertis et inconnivis oculis semper in cadaver intentis; nec acies usquam devertenda, immo ne obliquanda quidem. Quippe cum deterrimæ versipelles, in quodvis animal ore converso, latenter adrepant; ut ipsos etiam oculos solis et justitiæ facile frustrentur. Nam et aves, et rursum canes et mures, immo vero etiam muscas induunt. Tunc diris cantaminibus somno custodes obruunt. Nec satis quisquam definire poterit, quantas latebras nequissimæ mulieres pro libi-

dine sua comminiscuntur. Nec tamen hujus tam exitiabilis operæ merces amplior, quam quaterni vel seni ferme offeruntur aurei. Ehem! et quod pene præterieram; si qui non integrum corpus mane restituerit, quidquid inde decerptum deminutumque fuerit, id omne de facie sua desectum sarcire compellitur. His cognitis, animum meum commasculo; et illico accedens præconem, Clamare, inquam, jam desine. Adest custos paratus: cedo præmium. Mille, inquit, nummûm deponentur tibi. Sed heus juvenis, cave diligenter primatum civitatis hujus filii cadaver a malis Harpyiis probe custodias. Ineptias, inquam, mihi narras, et nugas meras. Vides hominem ferreum, et insomnem, certe pers-

picaciorem ipso Lynceo, vel Argo, et oculeum totum. Vix finieram : et illico me produxit ad domum quampiam, cujus ipsis foribus obseptis, perquamdam brevem posticulam introvocat me, et conclave quoddam obseratis luminibus umbrosum, et demonstrat matronam flebilem, fusca veste contectam; quam propter assistens, Hic, inquit, auctoratus ad custodiam mariti tui fidenter accessit. At illa, crinibus antependulis hinc inde dimotis, etiam in mærore luculentam proferens faciem, meque respectans, Vide, oro, inquit, quam expergite munus obeas. Sine cura sis, inquam; modo corollarium idoneum compares. Quo placito, ociter surrexit, et ad aliud me cubiculum inducit. Ibi corpus splendentibus lin-

teis coopertum, introductis quibusdam septem testibus, manu revelat; et diutine visu præfleto, obtestata fide præsentium, singula demonstrat anxie, membra contecta de industria quodam tabulis prænotante. Ecce, inquit, nasus integer, incolumes oculi, salvæ aures, illibatæ labiæ, mentum solidum: VOS IN HANC REM, BONI QUIRITES, TESTIMONIUM PERHIBETOTE. Et cum dicto, consignatis illis tabulis, facessit. At ego; Jube, inquam, domina, cuncta quæ sunt usui necessaria, nobis exhiberi. At quæ, inquit, ista sunt? Lucerna aio, prægrandis, et oleum ad lucem luci sufficiens, et calida cum œnophoris et calice, cœnarumque reliquiis discus ornatus. Tunc illa capite quassanti: Abi, inquit, fatue, qui

in domo funesta cœnas et partes requiris; in qua tot jugis jam diebus ne fumus quidem visus est ullus. An istic commessatum te venisse credis? Quin sumis potius loco congruentes luctus et lacrymas? Hæc simul dicens, respexit ancillam: et, Myrrhine, inquit, lucernam et oleum trade confestim. Et incluso custode, cubiculo protinus facesse. Sic desolatus, ad cadaveris solatium, perfrictis oculis et obarmatis ad vigilias, animum meum permulcebam cantionibus. Cum ecce crepusculum, et nox provecta, et nox altior, et deinde concubia, et jam nox intempesta, mihique oppido formido cumulatior quidem: cum repente introrepens mustela contra me constitit, obtutumque acerrimum in me destituit;

ut tantillulum animalis præ nimia sui fiducia mihi turbarit animum. Denique sic ad illam, Quin abis, inquam, impurata bestia, teque ad tui similes musculos recondis, antequam nostri vim præsentariam experiaris? Quin abis? Terga vortit, et cubiculo protinus exterminatur. Nec mora, cum me somnus profundus in imum barathrum repente demergit; ut ne deus quidem delphicus ipse facile discerneret, duobus nobis jacentibus, quis esset magis mortuus. Sic inanimis, et indigens alio custode, pene ibi non eram. Commodum noctis inducias cantus perstrepebat cristatæ cohortis. Tandem expergitus, et nimio pavore perterritus, cadaver accurro; et, admoto lumine, revelataque ejus facie, rimabar sin-

gula, quæ cuncta convenerant. Ecce uxor misella flens, cum hesternis testibus introrumpit anxia; et, statim corpori superruens, multumque ac diu deosculata, sub arbitrio luminis recognoscit omnia. Et conversa, Philodespotum requirit actorem: et ei præcipit bono custodi redderet sine mora præmium. Et oblato statim, Summas, inquit, tibi, juvenis, gratias agimus: et hercules ob sedulum istud ministerium, inter ceteros familiares dehinc numerabimus. Ad hæc ego insperato lucro diffusus in gaudium, et in aureos refulgentes, quos identidem manu mea ventilabam, attonitus, Immo, inquam, domina, de famulis tuis unum putato, et quoties operam nostram desiderabis, fidenter im-

pera. Vix effatum, me statim familiares, omen nefarium exsecrati, raptis cujusquemodi telis, insequuntur. Pugnis ille malas offendere, scapulas alius cubitis impingere, palmis infestis hic latera suffodere, calcibus insultare, capillos distrahere, vestem discindere. Sic in modum superbi juvenis Adonei, vel mustelatis pipletis laceratus atque discerptus, domo proturbor. Ac, dum in proxima platea refovens animum, infausti atque improvidi sermonis mei sero reminiscor, dignumque me pluribus etiam verberibus fuisse merito consentio; ecce jam ultimum defletus atque conclamatus processerat mortuus, rituque patrio, utpote unus de optimatibus, pompa funeris publici ductabatur per forum. Occurrit

ad latus quidam mæstus in lacrymis, genialem canitiem revellens senex: et, manibus ambabus invadens torum, voce contenta quidem, sed assiduis singultibus impedita, Per fidem vestram, inquit, Quirites, per pietatem publicam, perempto civi subsistite, et extremum facinus in nefariam scelestamque istam feminam severiter vindicate. Hæc enim, nec ullus alius, miserum adulescentem sororis meæ filium in adulteri gratiam, et ob prædam hereditariam exstinxit veneno. Sic ille senior lamentabiles questus singulis instrepebat. Sævire vulgus interdum, et facti verisimilitudine ad criminis credulitatem impelli. Conclamant ignem, requirunt saxa; parvulos ad exitium mulieris hortantur. Emedi-

tatis ad hæc illa fletibus, quamque sanctissime poterat, adjurans cuncta numina, tantum scelus abnuebat. Ergo igitur senex ille : Veritatis arbitrium in divinam providentiam reponamus. Zachlas adest ægyptius, propheta primarius, qui mecum jamdudum grandi præmio pepigit, reducere paulisper ab inferis spiritum, corpusque istud postliminio mortis animare. Et cum dicto juvenem quempiam linteis amiculis intectum, pedesque palmeis baxeis indutum, et adusque deraso capite, producit in medium. Cujus diu manus deosculatus, et ipsa genua contingens, Miserere, ait, sacerdos : miserere, per cœlestia sidera, per inferna numina, per naturalia elementa, per nocturna silentia, et

adoperta Coptica, et per incrementa nilotica, et arcana memphitica, et sistra phariaca; da brevem solis usuram, et in æternum conditis oculis modicam lucem infunde. Non obnitimur, nec terræ rem suam denegamus: sed ad ultionis solatium, exiguum vitæ spatium deprecamur. Propheta sic propitiatus, herbulam quampiam ter ob os corporis, et aliam pectori ejus imponit. Tunc orientem obversus, et incrementa solis augusti tacitus imprecatus, venerabilis scenæ facie studia præsentium ad miraculum tantum certatim arrexit. Immitto me turbæ socium, et pone ipsum lectulum editiorem quemdam lapidem insistens, cuncta curiosis oculis arbitrabar. Jam tumòre pectus extolli; jam salubris

vena pulsari ; jam spiritu corpus impleri : et assurgit cadaver , et profatur adulescens : Quid , oro , me post lethæa pocula , jam stygiis paludibus innatantem , ad momentariæ vitæ reducitis officia ? Desine jam , precor , deſine ; ac me in meam quietem permitte. Hæc audita vox de corpore. Sed aliquanto propheta commotior , Quin refers , ait , populo singula , tuæque mortis illuminas arcana ? An non putas , devotionibus meis posse Diras invocari ? posse tibi lassa membra torqueri ? Suscipit ille de lectulo , et imo cum gemitu populum sic adorat : Malis novæ nuptæ peremptus artibus , et addictus pernoxio poculo , torum tepentem adultero mancipavi. Tunc uxor egregia capit præsentem audaciam , et mente

sacrilega coarguenti marito resistens altercat. Populus æstuant, diversa tendentes. Hi pessimam feminam viventem statim cum corpore mariti sepeliendam; alii, mendacio cadaveris fidem non habendam. Sed hanc contationem sequens adulescentis sermo distinxit. Nam rursus altius ingemiscens, Dabo, inquit, dabo vobis intemeratæ veritatis documenta perlucida, et quod prorsus alius nemo cognoverit, indicabo. Tunc digito me demonstrans: Nam cum corporis mei custos hic sagacissimus exertam mihi teneret vigiliam, cantatrices anus, exuviis meis imminentes, atque ob id reformatæ frustra sæpius, cum industriam ejus sedulam fallere nequissent; postremum injecta somni nebula, eoque

in profundam quietem sepulto, me nomine ciere non prius desierunt, quam dum hebetes artus et membra frigida pigris conatibus ad artis magicæ nituntur obsequia. Hic, utpote vivus quidem, sed tantum sopore mortuus, quod eodem mecum vocabulo nuncupetur, ad suum nomen ignarus exsurgit; et in exanimis umbræ modum ultroneus gradiens, quamquam foribus cubiculi diligenter occlusis, per quoddam foramen prosectis naso prius, ac mox auribus, vicariam pro me lanienam susceptavit: Utque fallaciæ reliqua convenirent, ceram in modum prosectarum formatam aurium ei applicant examussim, nasoque ipsius similem comparant. Et nunc adsistit miser hic, præmium non in

dustriæ, sed debilitationis consecutus. His dictis perterritus, tentare fortunam aggredior. Injecta manu nasum prehendo, sequitur: aures pertracto, deruunt. Ac dum directis digitis, et detortis nutibus præsentium denotor, dum risus ebullit; inter pedes circumstantium frigido sudore defluens evado. Nec postea debilis, ac sic ridiculus, lari me patrio reddere potui: sed capillis hinc inde laterum dejectis, aurium vulnera celavi; nasi vero dedecus linteolo isto pressim agglutinato decenter obtexi. Cum primum Telephron hanc fabulam posuit, compotores vino madidi rursum cachinnum integrant. Dumque bibones solita risui postulant, sic ad me Byrrhæna, Solemnis, inquit, dies

a primis cunabulis hujus urbis conditæ crastinus advenit; quo die soli mortalium sanctissimum deum Risum hilaro atque gaudiali ritu propitiamus. Hunc tua præsentia nobis efficies gratiorem. Atque utinam aliquid de proprio lepore lætificum honorando deo comminiscaris, quo magis pleniusque tanto numini litemus. Bene, inquam; et fiet, ut jubes. Et vellem hercules materiam reperire aliquam, quam deus tantus affluenter indueret. Post hæc, monitu famuli mei, qui noctis admonebat, jam et ipse crapula distentus, protinus exsurgo: et appellata propere Byrrhæna, titubante vestigio domuitionem capesso. Sed cum primam plateam vadimus, vento repentino lumen, quo nitebamur, ex-

stinguitur; ut vix improvidæ noctis caligine liberati, digitis pedum detunsis ob lapides, hospitium defessi rediremus. Dumque jam junctim proximamus, ecce tres quidam vegetis et vastulis corporibus fores nostras ex summis viribus irruentes, ac ne præsentia quidem nostra tantillum conterriti, sed magis magisque cum æmulatione virium crebrius insultantes; ut nobis, ac mihi potissimum, non immerito latrones esse, et quidem sævissimi, viderentur. Statim denique gladium, quem veste mea contectum ad hos usus extuleram, sinu liberatum arripio. Nec cunctatus, medios latrones invado; ac singulis, ut quemque colluctantem offenderam, altissime demergo; quoad tandem ante ipsa vestigia

mea, vastis et crebris perforati vulneribus spiritum efflaverint. Sic præliatus, jam tumultu eo Fotide suscitata, patefactis ædibus anhelans, et sudore perlutus, irrepo : meque statim, utpote pugnacium latronum in vicem Geryoneæ cædis fatigatum, lecto simul et somno tradidi.

APULEII

METAMORPHOSEON

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM
LIBRI TERTII.

Exorto die, magistratus cum ministris domum Apuleii petunt : eumque tamquam homicidam, in judicium trahunt. Turba populi confluentis et cuncta stipantis eleganter describitur. Accusator homicidii reum agit : reus innocentiam suam tutatur, causamque agit argumentis oratoriis. Inter hæc anus adventat, tamquam parens necatorum : quos ut utres esse apparet, exoritur cachinnus immodicus : et sic dei Risus celebrata cum hilaritate solemnia. Fotis causam docet facti utricidii. Mox adhibet Lucium spectatorem Pamphiles in avem se transfigurantis, unguine magico delibutæ : qui et ipse tali desiderio flagrans, dum in bubonem gestit immutari, per errorem pyxidis unguentariæ in asinum transfiguratur. In calce, latrocinale furtum refertur, quo asinus cum ceteris jumentis onustus gazis Milonis hospitis abducitur.

LIBER III.

Commodum punicantibus phaleris Aurora roseum quatiens lacertum, cœlum inequitabat: et me securæ quieti revulsum, nox diei reddidit. Æstus invadit animum vespertini recordatione facinoris. Complicitis denique pedibus ac palmulis in alternas digitorum vicissitudines super genua connexis, sic grabatum coxim insidens, ubertim flebam: jam forum et judicia, jam sententiam; ipsum denique carnificem imaginabundus. An mihi quisquam tam mitis tamque benivolus judex obtingat, qui me ternæ cædis cruore perlitum, et tot civium sanguine delibutum,

innocentem pronuntiare poterit? Hanc illam mihi gloriosam peregrinationem fore Chaldæus Diophanes obstinate prædicebat. Hæc identidem mecum replicans, fortunas meas ejulabam. Quati fores interdum, et frequenti clamore januæ nostræ perstrepi. Nec mora, cum magna irruptione patefactis ædibus, magistratibus, eorumque ministris, et turbæ miscellaneæ cuncta completa. Statimque lictores duo de jussu magistratuum immissa manu trahere me sane non renitentem occipiunt. Ac dum primum angiportum insistimus, statim civitas omnis in populum effusa mira densitate nos insequitur. Et quamquam capite in terram, immo ad ipsos inferos jam dejecto, mæstus incederem, obliquato tamen

aspectu rem admirationis maximæ conspicio. Nam inter tot millia populi circumsedentis, nemo prorsus, qui non risu dirumperetur, aderat. Tandem pererratis plateis omnibus, et in modum eorum qui lustralibus piamentis minas portentorum hostiis circumforaneis expiant, circumductus angulatim, forum ejusque tribunal adstituor. Jamque sublimi suggestu magistratibus residentibus, jam præcone publico silentium clamante, repente cuncti consona voce flagitant, propter cœtus multitudinem, quæ pressuræ nimia densitate periclitaretur, judicium tantum theatro redderetur. Nec mora, cum passim populus procurrens caveæ conseptum mira celeritate complevit; aditus etiam et tectum omne fartim stipaverant.

Plerique columnis implexi, alii statuis dependuli, nonnulli per fenestras et lacunaria semiconspicui, miro tamen omnes studio visendi, pericula salutis negligebant. Tunc me per proscenium medium, velut quamdam victimam, publica ministeria perducunt, et orchestræ mediæ sistunt. Sic rursum præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exsurgit: et ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim defluo infusa aqua, populum sic adorat: Neque parva res, at præcipue pacem civitatis cunctæ respiciens, et exemplo serio profutura tractatur, Quirites sanctissimi: quare magis congruit sedulo singulos atque universos vos pro dignitate publica pro-

videre, ne nefarius homicida tot civium lanienam, quam cruenter exercuit, impune commiserit. Nec me putetis, privatis simultatibus instinctum, odio proprio sævire. Sum namque nocturnæ custodiæ præfectus: nec in hodiernum, credo, quemquam pervigilem diligentiam meam culpare posse. Rem denique ipsam, et quæ nocte gesta sunt, cum fide proferam. Nam cum fere jam tertia vigilia, scrupulosa diligentia cunctæ civitatis, ostiatim singula considerans, circumirem; conspicio istum crudelissimum juvenem mucrone destricto passim cædibus operantem; jamque tres numero sævitia ejus interemptos, ante pedes ipsius spirantes adhuc corporibus in multo sanguine palpitantes. Et ipse quidem,

conscientia tanti facinoris merito permotus, statim profugit: et in domum quamdam præsidio tenebrarum elapsus, perpetem noctem delituit. Sed providentia deum, quæ nihil impunitum nocentibus permittit, priusquam iste clandestinis itineribus elaberetur, mane præstolatus, ad gravissimum judicii vestri sacramentum eum curavi producere. Habetis itaque reum tot cædibus impiatum, reum coram deprehensum, reum peregrinum. Incontanter itaque in hominem alienum ferte sententias de eo crimine, quod etiam in vestrum civem severiter vindicaretis. Sic profatus accusator acerrimus, immanem vocem repressit. At me statim præco, si quid ad ea respondere vellem, jubebat incipere. At ego nihil tunc

temporis amplius quam flere poteram; non tam mehercules truculentam accusationem intuens, quam meam miseram conscientiam. Sed tamen oborta divinitus audacia, sic ad illa: Nec ipse ignoro, quam sit arduum, trinis civium corporibus expositis, eum qui cædis arguatur, quamvis vera dicat, et de facto confiteatur ultro, tamen multitudini tantæ quod sit innocens, persuadere. Sed, si paulisper audientiam publicam mihi tribuerit humanitas vestra, facile vos edocebo me discrimen capitis non meo merito, sed rationabilis indignationis eventu fortuito tantam criminis invidiam frustra sustinere. Nam cum a cœna me serius aliquanto reciperem, potulentus alioquin, quod plane verum crimen

meum non diffitebor, ante ipsas fores hospitii, ad bonum autem Milonem civem vestrum devorto, video quosdam sævissimos latrones aditum tentantes, et domus januas cardinibus obtortis evellere gestientes; claustrisque omnibus, quæ accuratissime affixa fuerant, violenter evulsis, secum jam de inhabitantium exitio deliberantes. Unus denique, et manu promptior, et corpore vastior, his affatibus ceteros incitabat: Heus pueri, quam maribus animis, et viribus alacribus dormientes aggrediamur. Omnis cunctatio, ignavia omnis facessat e pectore. Stricto mucrone per totam domum cædes ambulet. Qui sopitus jacebit, trucidetur; qui repugnare tentaverit, feriatur. Sic salvi recedemus, si salvum in domo

neminem reliquerimus. Fateor, Quirites; extremos latrones, boni civis officium arbitratus, simul et eximie metuens et hospitibus meis et mihi, gladiolo, qui me propter hujuscemodi pericula comitabatur, armatus, fugare atque proterrere eos aggressus sum. At illi barbari prorsus et immanes homines, neque fugam capessunt; et, cum me viderent in ferro, tamen audaciter resistunt. Dirigitur præliaris acies. Ipse denique dux et signifer ceterorum, validis me viribus aggressus, illico manibus ambabus capillo arreptum, ac retroreflexum, effligere lapide gestit. Quem dum sibi porrigi flagitat, certa manu percussum feliciter prosterno. Ac mox alium, pedibus meis mordicus inhærentem, per

scapulas ictu temperato, tertiumque improvide occurrentem, pectore offenso, perimo. Sic pace vindicata, domoque hospitis ac salute communi protecta, non jam impunem me, verum etiam laudabilem publice credebam fore : qui ne tantillo quidem umquam crimine postulatus, sed probe spectatus apud meos, semper innocentiam commodis cunctis antetuleram. Nec possum reperire, cur justæ ultionis, qua contra latrones deterrimos commotus sum, nunc istum reatum sustineam : cum nemo possit monstrare, vel privatas inter nos inimicitias præcessisse, ac ne omnino mihi notos illos latrones usquam fuisse. Vel certe ulla præda monstretur, cujus cupidine tantum flagitium credatur admissum. Hæc

profatus, rursum lacrymis obortis, porrectisque in preces manibus, per publicam misericordiam, per pignorum caritatem, mæstus tunc hos, tunc illos deprecabar. Cumque jam humanitate commotos, misericordia fletuum affectos omnes satis crederem; Solis et Justitiæ testatus oculum, casumque præsentem meum commendans deum providentiæ, paulo altius aspectu relato, conspicio prorsus totum populum risu cachinnabili diffluentem, nec secus illum bonum hospitem, parentemque meum Milonem risu maximo dissolutum. Ac tunc sic tacitus mecum, En fides, inquam, en conscientia; ego quidem pro hospitis salute et homicida sum, et reus capitis inducor: at ille non contentus, quod mihi nec assistendi sola-

tium perhibuit, insuper exitium meum cachinnat. Inter hæc quædam mulier per medium theatrum lacrymosa et flebilis, atra veste contecta, parvulum quemdam sinu tolerans, decurrit : ac pone eam anus alia pannis horridis obsita, paribusque mæsta fletibus, ramos oleagineos utræque quatientes. Quæ circumfusæ lectulum, quo peremptorum cadavera contecta fuerant, plangore sublato se lugubriter ejulantes, Per publicam misericordiam, per commune jus humanitatis, aiunt, miseremini indigne cæsorum juvenum, nostræque viduitati ac solitudini de vindicta solatium date. Certe parvuli hujus in primis annis destituti fortunis succurrite, et de latronis hujus sanguine legibus vestris et dis-

ciplinæ publicæ litate. Post hæc magistratus, qui natu major, assurgit, et ad populum talia: De scelere quidem, quod serio vindicandum est, nec ipse qui commisit, potest diffiteri; sed una tantum subcisiva sollicitudo nobis relicta est, ut ceteros socios tanti facinoris requiramus. Nec enim verisimile est hominem solitarium tres tam validos evitasse juvenes. Prohinc tormentis veritas eruenda. Nam et qui comitabatur eum puer clanculo profugit; et res ad hoc deducta est, ut per quæstionem sceleris sui participes indicet; ut tam diræ factionis formido funditus perimatur. Nec mora, cum ritu græciensi ignis et rota, tum omne flagrorum genus inferuntur. Augetur oppido, immo duplicatur mihi mæstitia, quod inte-

gro saltem mori non licuerit. Sed anus illa, quæ suis fletibus cuncta turbaverat, Prius, inquit, optimi cives, quam latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem, cruci affigatis, permittite corpora necatorum revelari; ut et formæ simul et ætatis contemplatione magis magisque ad justam indignationem arrecti, pro modo facinoris sæviatis. His dictis applauditur : et illico me magistratus ipsum jubet corpora, quæ lectulo fuerant posita, mea manu detegere. Luctantem me, ac diu renitentem præcedens facinus instaurare nova ostensione, lictores jussu magistratuum quam instantissime compellunt : manum denique ipsam, e regione lateris tendentes, in exitium suum super ipsa cadavera porrigunt.

Evictus tandem necessitate succumbo : et, ingratis licet, arrepto pallio, retexi corpora. Dii boni, quæ facies rei ? quod monstrum ? quæ fortunarum mearum repentina mutatio ? Quamquam enim jam in peculio Proserpinæ, et Orci familia numeratus, subito in contrariam faciem obstupefactus hæsi : nec possum novæ illius imaginis rationem idoneis verbis expedire. Nam cadavera illa jugulatorum hominum erant tres utres inflati, variisque secti foraminibus, et, ut vespertinum prælium meum recordabar, his locis hiantes, quibus latrones illos vulneraveram. Tunc ille quorumdam astu paulisper cohibitus risus, libere jam exarsit in plebem. Hi, gaudii nimietate, gratulari ; illi dolorem ventris manuum compres-

sione sedare. Et certe lætitia delibuti, meque respectantes, cuncti theatro facessunt. At ego, ut primum illam laciniam prehenderam, fixus in lapidem steti gelidus, nihil secius quam una de ceteris theatri statuis vel columnis. Nec prius ab inferis emersi, quam Milo hospes accessit, et, injecta manu, me renitentem, lacrymisque rursum promicantibus crebra singultientem, clementi violentia secum attraxit; et observatis viæ solitudinibus, per quosdam anfractus ad domum suam perduxit: mæstumque me atque etiam tunc trepidum variis solatur affatibus. Nec tamen indignationem injuriæ, quæ inhæserat altius meo pectori, ullo modo permulcere quivit. Ecce illico etiam magistratus ipsi cum

suis insignibus domum nostram ingressi, talibus me monitis delenire gestiunt: Neque tuæ dignitatis, nec etiam prosapiæ tuorum ignari sumus, Luci domine. Nam et provinciam totam inclytæ vestræ familiæ nobilitas complectitur. Ac ne istuc, quod vehementer ingemiscis, contumeliæ causa perpessus es. Omnem igitur de tuo pectore præsentem tristitudinem mitte, et angorem animi depelle. Nam lusus iste, quem publice gratissimo deo Risui per annua reverticula solemniter celebramus, semper commenti novitate florescit. Iste deus auctorem suum propitius ubique comitabitur amanter, nec umquam patietur ut ex animo doleas; sed frontem tuam serena venustate lætabit assidue. Ac tibi ci-

vitas omnis pro ista gratia honores egregios obtulit. Nam et patronum scripsit; et, ut in ære stet imago tua, decrevit. Ad hæc dicta sermonis vicem refero. Tibi quidem, inquam, splendidissima et unica Thessaliæ civitas, honorum talium parem gratiam memini. Verum statuas et imagines dignioribus, meique majoribus reservare suadeo. Sic pudenter allocutus, et paulisper hilaro vultu renidens, quantumque poteram lætiorem me refingens, comiter abeuntes magistratus appello. Et ecce quidam intro currens famulus, Rogat te, ait, tua parens Byrrhæna; et convivii, cui te sero desponderas, jam appropinquantis admonet. Ad hæc ego formidans, et procul perhorrescens etiam ipsam domum ejus,

Quam vellem, inquam, parens jussis tuis obsequium commodare, si per fidem liceret id facere. Hospes enim meus Milo per hodierni diei præsentissimum numen adjurans effecit, ut ejus hodiernæ cœnæ pignerarer : nec ipse discedit, nec me degredi patitur. Prohinc epulare vadimonium differamus. Hæc adhuc me loquente, manu firmiter injecta Milo, jussis balnearibus assequi, producit ad lavacrum proximum. At ego vitans oculos omnium, et quem ipse fabricaveram risum obviorum declinans, lateri ejus adambulabam obtectus : nec qui laverim, qui terserim, qui domum rursum reverterim, præ rubore memini. Sic omnium oculis, nutibus, ac denique manibus denotatus, impos animi

stupebam. Raptim denique paupertina Milonis cænula perfunctus, causatusque capitis acrem dolorem, quem mihi lacrymarum assiduitas incusserat, cubitum venia facile tributa concedo. Et abjectus in lectulo meo, quæ gesta fuerant singula mæstus recordabar; quoad tandem Fotis mea, dominæ suæ cubitu procurato, sui longe dissimilis advenit. Non enim læta facie, nec sermone dicaculo, sed vultuosam frontem rugis insurgentibus asseverabat. Contanter ac timide denique sermone prolato, Ego, inquit, ipsa confiteor ultro, ego tibi causa hujus molestiæ fui. Et cum dicto lorum quempiam sinu suo depromit, mihique porrigens, Cape, inquit, oro te, de perfida muliere vindictam; immo vero

licet majus quodvis supplicium sume. Nec tamen me putes, oro, sponte angorem istum tibi concinnasse. Dii mihi melius, quam ut mei causa vel tantillum scrupulum patiare. Ac si quid adversi tuum caput respicit, id omne protinus meo luatur sanguine. Sed quod alterius rei causa facere jussa sum, mala quadam mea sorte in tuam recidit injuriam. Tunc ego familiaris curiositatis admonitus, factique causam delitescentem nudari gestiens, suscipio : Omnium quidem nequissimus audacissimusque lorus iste, quem tibi verberandæ destinasti, prius a me concisus atque laceratus interibit ipse, quam tuam plumeam lacteamque contingat cutem. Sed mihi cum fide dic, mea, oro, quod tuum factum scævitas consecuta in meum

convertit exitium. Adjuro enim tuum mihi carissimum caput, nulli me prorsus, ac ne tibi quidem ipsi asseveranti posse credere, quod tu quidquam in meam cogitaris perniciem. Porro meditatus innoxios casus incertus, vel etiam adversus culpæ non potest addicere. Cum isto fine sermonis oculos Fotidis meæ udos ac tremulos, et prona libidine marcidos, jamjamque semiadopertulos adnixis et sorbillantibus saviis sitienter hauriebam. Sic illa lætitia recreata, Patere, inquit, oro, prius fores cubiculi diligenter occludam; ne sermonis elapsi profana petulantia committam grande flagitium. Et cum dicto, pessulis injectis, et uncino firmiter immisso, sic ad me reversa, colloque meo manibus ambabus implexa, voce tenui,

et admodum diminuta, Paveo, inquit, et formido solide domus hujus operta detegere, et arcana dominæ meæ revelare secreta. Sed melius de te doctrinaque tua præsumo; qui præter generosam natalium dignitatem, præter sublime ingenium, sacris pluribus initiatus, profecto nosti sanctam silentii fidem. Quæcumque igitur commisero hujus religiosi pectoris tui penetralibus, semper hæc intra conseptum clausa custodias, oro, et simplicitatem relationis meæ, tenacitate taciturnitatis tuæ remunerare. Nam me, quæ sola mortalium novi, vis amoris, quo tibi teneor, indicare compellit. Jam sciès omnem domus nostræ statum: jam scies heræ meæ miranda secreta; quibus obediunt manes, turbantur sidera, co-

guntur numina, serviunt elementa. Nec umquam magis artis hujus violentia utitur, quam cum scitulæ formulæ juvenem quempiam libenter aspexit. Quod quidem ei solet crebriter evenire. Nunc etiam adulescentem quemdam Bœotium summe decorum efflictim deperit, totasque artis manus, machinas omnes ardenter exercet. Audivi vesperi, meis his, inquam, auribus audivi, quod, ni celerius sol cœlo ruisset, noctique ad exercendas illecebras magiæ maturius cessisset, ipsi soli nubilam caliginem et perpetuas tenebras comminantem. Hunc juvenem, cum e balneis rediret ipsa, tonstrinæ residentem hesterna die forte conspexit: ac me capillos ejus, qui jam cæde cultrorum desecti humi jacebant,

clanculo præcepit auferre. Quos me sedulo furtimque colligentem tonsor invenit; et, quod alioqui publicitus maleficæ disciplinæ perinfames sumus, arreptam inclementer increpat: Tune ultima non cessas subinde lectorum juvenum capillamenta surripere? quod scelus nisi tandem desines, magistratibus te incontanter objiciam. Et verbum facto secutus, immissa manu scrutatus, e mediis papillis meis jam capillos absconditos, iratus arripuit. Quo gesto graviter affecta, mecumque reputans dominæ meæ mores, quod hujus rei repulsa satis acriter commoveri, meque verberare sævissime consuevit; jam de fuga consilium tenebam; sed istud quidem tui contemplatione abjeci statim. Verum cum tristis inde

discederem, ne prorsus vacuis manibus redirem; conspicio quemdam forficulis attondentem caprinos utres. Quos cum probe constrictos, inflatosque, et jam pendentes cernerem; capillos eorum humi jacentes, flavos, ac per hoc illi Bœotio juveni consimiles, plusculos aufero: eosque dominæ meæ, dissimulata veritate, trado. Sic noctis initio, priusquam cœna te reciperes, Pamphile mea, jam vecors animi, tectum scindulare conscendit, quod altrinsecus ædium patore perflatili nudatum, ad omnes orientales ceterosque aspectus pervium, maxime his artibus suis commodatum secreto colit. Priusque apparatu solito instruit feralem officinam, omne genus aromatis, et ignorabiliter laminis litteratis, et

infelicium navium durantibus clavis, defletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris. Hic nares et digiti, illic carnosi clavi pendentium; alibi trucidatorum servatus cruor, et extorta dentibus ferarum trunca calvaria. Tunc decantatis spirantibus fibris litat vario latice; nunc rore fontano, nunc lacte vaccino, nunc melle montano. Libat et mulsa. Sic illos capillos in mutuos nexus obditos atque nodatos, cum multis odoribus dat vivis carbonibus adolendos. Tunc protinus inexpugnabili magicæ disciplinæ potestate, et cæca numinum coactorum violentia, illa corpora, quorum fumabant stridentes capilli, spiritum mutuantur humanum, et sentiunt, et audiunt, et ambulant: et, qua

nidor suarum ducebat exuviarum, veniunt; et, pro illo juvene Bœotio aditum gestientes, fores insiliunt. Cum ecce crapula madens, et improvidæ noctis deceptus caligine, audacter mucrone destricto, in insani modum Ajacis armatus, non ut ille, vivis pecoribus infestus, tota laniavit armenta; sed longe fortius, qui tres inflatos caprinos utres exanimasti: ut ego te, prostratis hostibus sine macula sanguinis, non homicidam nunc, sed utricidam amplecterer. Ac sic lepido sermone Fotidis invicem cavillatus. Ergo igitur jam et ipse possum, inquam, mihi primam istam virtutis adoream, ad exemplum duodeni laboris Herculei numerare, vel trigemino corpori Geryonis, vel triplici formæ

Cerberi totidem peremptos utres coæquando. Sed ut ex animo tibi volens omne delictum, quo me tantis angoribus implicasti, remittam; præsta quod summis votis expostulo: et dominam tuam, cum aliquid hujus divinæ disciplinæ molitur, ostende: cum deos invocat, certe eam reformatam videam. Sum namque coram magiæ noscendæ ardentissimus cupitor. Quamquam mihi nec ipsa tu videare talium rerum rudis et expers. Scio istud, et plane sentio; cum semper alioqui spretorem matronalium amplexuum, sic tuis istis micantibus oculis, et rubentibus bucculis, et renidentibus crinibus, et hiantibus osculis, et fragrantibus papillis, in servilem modum addictum, atque mancipatum teneas volentem.

Jam denique nec larem requiro, nec domuitionem paro, et nocti isti mihil antepono. Quam vellem, inquit illa, præstare tibi, o Luci, quod cupis: sed propter invidos mores in solitudinem semper abstrusa, et omnium præsentia viduata, solet secum hujusmodi secreta perficere. Sed tuum postulatum præponam periculo meo, idque observatis opportunis temporibus sedulo perficiam: modo, ut initio præfata sum, rei tantæ fidem silentiumque tribue. Sic nobis gannientibus libido mutua et animos simul et membra suscitat. Omnibus abjectis amiculis, hactenus denique intecti atque nudati bacchamur in Venerem; cum quidem mihi jam fatigato de propria liberalitate Fotis puerile obtulit corollarium. Jamque

luminibus nostris vigilia marcidis infusus sopor, etiam in altum diem nos attinuit. Ad hunc modum transactis voluptarie paucis noctibus, quadam die percita Fotis, ac satis trepida me accurrit: indicatque dominam suam, quod nihil etiam tunc in suos amores ceteris artibus promoveret, nocte proxima in avem sese plumaturam, atque ad suum cupitum sic devolaturam; proin memet ad tantæ rei speculam caute præpararem. Jamque circa primam noctis vigiliam, ad illud superius cubiculum, suspenso et insono vestigio me perducit ipsa, perque rimam ostiorum quampiam jubet arbitrari, quæ sic gesta sunt. Jam primum omnibus laciniis se devestit Pamphile, et, arcula quadam reclusa, pyxides

plusculas inde depromit; de quis unius operculo remoto, atque indidem egesta unguedine, diuque palmulis suis affricata, ab imis unguibus sese totam adusque summos capillos perlinit: multumque cum lucerna secreto collocuta, membra tremulo succussu quatit. Quis leviter fluctuantibus, promicant molles plumulæ, crescunt et fortes pinnulæ; duratur nasus incurvus; coguntur ungues adunci. Fit bubo Pamphile. Sic, edito stridore querulo, jam sui periclitabunda paulatim terra resultat; mox in altum sublimata, forinsecus totis alis evolat. Et illa quidem magicis suis artibus volens reformatur. At ego nullo decantatus carmine, præsentis tamen facti stupore defixus, quidvis aliud magis videbar esse

quam Lucius. Sic exterminatus animi, attonitus in amentiam, vigilans somniabam: defrictis adeo diu pupulis, an vigilarem scire quærebam. Tandem denique reversus ad sensum præsentis, arrepta manu Fotidis, et admota meis luminibus, Patere, oro te, inquam, dum dictat occasio, magno et singulari me affectionis tuæ fructu perfrui, et impartire nobis unctulum indidem, per istas tuas papillas, mea mellitula: tuumque mancipium irremunerabili beneficio sic tibi perpetuo pignera; ac jam perfice, ut meæ Veneri Cupido pinnatus assistam tibi. An, inquit, vulpinaris amasio, meque sponte asciam cruribus meis illidere compellis? Siccine me vix a lupis conservo thessalis. Hunc alitem factum ubi

quæram ? quando videbo ? At mî scelus istud depellant cœlites, inquam : ut ego quamvis ipsius aquilæ sublimis volatibus toto cœlo pervius, et supremi Jovis certus nuntius, vel lætus armiger, tamen non ad meum nidulum post illam pinnarum dignitatem subinde devolem ? Adjuro per dulcem istum capilli tui nodulum, quo meum vinxìsti spiritum, me nullam aliam mea Fotide malle. Tunc etiam istud meis cogitationibus occurrit, cum semel avem talem perunctus induero, domus omnis procul me vitare debere. Quam pulchro enim, quamque festivo matronæ perfruentur amatore bubone ? Quid ? quod et istas nocturnas aves, cum penetraverint larem quempiam, sollicite prehensas foribus videmus affi-

gi; ut, quod infaustis volatibus familiæ minantur exitium, suis luant cruciatibus. Sed, quod sciscitari pene præterivi, quo dicto, factove rursum exutis pinnulis illis, ad meum redibo Lucium? Bono animo es, quod ad hujus rei curam pertinet, ait: nam mihi domina singula monstravit, quæ possunt rursus in facies hominum tales figuras reformare. Nec istud factum putes ulla benivolentia, sed ut ei redeunti medela salubri possem subsistere. Specta denique, quam parvis quamque futilibus tanta res procuretur herbulis. Anethi modicum cum lauri foliis immixtum rore fontano datur lavacrum, et poculum. Hæc idemtidem asseverans, summa cum trepidatione irrepit cubiculum, et pyxidem de-

promit arcula. Quam ego amplexus, ac deosculatus prius, utque mihi prosperis faveret volatibus deprecatus, abjectis propere laciniis totis, avide manus immersi; et, haurito plusculo uncto, corporis mei membra perfricui. Jamque alternis conatibus libratis brachiis, in avem similem gestiebam. Nec ullæ plumulæ, nec usquam pinnulæ; sed plane pili mei crassantur in setas, et cutis tenella duratur in corium; et in extimis palmulis, perdito numero, toti digiti coguntur in singulas ungulas; et de spinæ meæ termino grandis cauda procedit. Jam facies enormis, et os prolixum, et nares hiantes, et labiæ pendulæ. Sic et aures immodicis horripilant auctibus. Nec ullum miser reformationis video solatium,

nisi quod mihi jam nequeunti tenere Fotidem, natura crescebat. Ac dum salutis inopia cuncta corporis mei considerans, non avem me, sed asinum video; querens de facto Fotidis, sed jam humano gestu simul et voce privatus, quod solum poteram, postrema dejecta labia, humidis tamen oculis obliquum respiciens ad illam, tacitus expostulabam. Quæ ubi me primum talem aspexit, percussit faciem suam manibus infestis: et, Occisa sum, misera! clamavit: Me trepidatio simul et festinatio fefellit, et pyxidum similitudo decepit. Sed bene, quod facilior reformationis hujus medela suppeditat. Nam rosis tantum demorsicatis exibis asinum, statimque in meum Lucium postliminio redibis. Atque utinam vesperi

de more parassem nobis corollas aliquas; nec moram talem patereris ne noctis unius. Sed primo diluculo remedium festinabitur tibi. Sic illa mærebat. Ego vero quamquam perfectus asinus, et pro Lucio jumentum, sensum tamen retinebam humanum. Diu denique ac multum mecum ipse deliberavi, an nequissimam facinorosissimamque feminam illam spissis calcibus feriens, et mordicibus appetens, necare deberem. Sed ab incepto temerario melior me sententia revocavit: ne morte multata Fotide, salutares mihi suppetias rursus exstinguerem. Dejecto itaque et quassanti capite, ac demussata temporali contumelia, durissimo casui meo serviens, ad equum illum vectorem meum probissimum, in

stabulum concedo : ubi alium etiam Milonis quondam hospitis mei asinum stabulantem inveni. Atque ego rebar, si quod inesset mutis animalibus tacitum ac naturale sacramentum, agnitione ac miseratione quadam inductum equum illum meum, hospitium, loca, lautiá mihi præbiturum. Sed, proh Jupiter Hospitalis, et Fidei sacrata numina ! Præclarus ille vector meus cum asino capita conferunt, in meamque perniciem illico consentiunt : et, verentes scilicet cibariis suis, ut me præsepio videre proximantem, rejectis auribus jam furentes, infestis calcibus insequuntur : et abigor quam procul ab hordeo, quod apposueram vesperi meis manibus illi gratissimo famulo. Sic affectus, atque in solitudinem

relegatus, angulo concesseram stabuli. Dumque de insolentia collegarum meorum mecum cogito, atque in alterum diem auxilio rosario Lucius denuo futurus, equi perfidi vindictam meditor; respicio pilæ mediæ, quæ stabuli trabes sustinebat, in ipso fere meditullio Eponæ deæ simulacrum residens ædiculæ, quod accurate corollis roseis et quidem recentibus fuerat ornatum. Denique agnito salutari præsidio, pronus spei, quantum extensis primoribus pedibus anniti poteram, insurgo valide; et cervice prolixa nimium quam porrectis labiis, quanto maximo nisu poteram, corollas appetebam. Quod me pessima scilicet sorte conantem, servulus meus, cui semper equi cura fuerat mandata, repente conspiciens,

indignatus exsurgit; et, Quousque tandem, inquit, cantherium patiemur istum, paulo ante cibariis jumentorum, nunc etiam simulacris deorum infestum? Quin jam ego istum sacrilegum, debilem claudumque reddam. Et statim telum aliquod quæritans, temere fascem lignorum positum offendit; rimatusque frondosum fustem cunctis vastiorem, non prius miserum me tundere desiit, quam sonitu vehementi, et largo strepitu percussis januis, trepido etiam rumore viciniæ conclamantis latrones, profugit territus. Nec mora, cum vi patefactis ædibus, globus latronum invadit omnia, et singula domus membra cingit armata factio: et auxiliis hinc inde convolantibus, obsistit discursus hostilis. Cuncti

gladiis ac facibus instructi noctem illuminant: coruscat in modum ortivi solis, ignis et mucro. Tunc horreum quoddam satis validis claustris obseptum obseratumque, quod mediis ædibus constitutum, gazis Milonis fuerat refertum, securibus validis aggressi diffindunt. Quo passim recluso totas opes vehunt; raptimque constrictis sarcinis singuli partiuntur. Sed gestaminum modus numerum gerulonum excedit. Tunc opulentiæ nimiæ nimio ad extremas metas deducti, nos duos asinos, et equum meum, productos e stabulo, quantum pote gravibus sarcinis onerant, et domo jam vacua minantes baculis exigunt: unoque de sociis ad speculandum, qui de facinoris inquisitione nuntiaret, relicto, nos

crebro tundentes per avia montium ducunt concitos. Jamque rerum tantarum pondere, et montis ardui vertice, et prolixo satis itinere, nihil a mortuo differebam. Sed mihi sero quidem, serio tamen, subvenit ad auxilium civile decurrere; et, interposito venerabilis principis nomine, tot ærumnis me liberare. Cum denique, jam luce clarissima, vicum quempiam frequentem et nundinis celebrem præteriremus; inter ipsas turbelas Græcorum genuino sermone nomen augustum Cæsaris invocare tentavi; et, O quidem tantum disertum ac validum clamitavi: reliquum autem Cæsaris nomen enuntiare non potui. Aspernati latrones clamorem absonum meum, cædentes hinc inde miserum corium,

nec cribris jam idoneum relinquunt. Sed tandem mihi inopinatam salutem Jupiter ille tribuit. Nam cum et multas villulas et casas amplas præteriremus, hortulum quemdam prospexi satis amœnum; in quo præter ceteras gratas herbulas, rosæ virgines matutino rore fluebant. His inhians, spe salutis alacer ac lætus, propius accessi: dumque jam labiis undantibus affecto, consilium me subit longe salubrius; ne, si rursum asino remoto prodirem in Lucium, evidens exitium inter manus latronum offenderem, vel artis magicæ suspicione, vel indicii futuri criminatione. Tunc igitur a rosis, et quidem necessario, temperavi: et casum præsentem tolerans, in asini faciem frena rodebam.

APULEII

METAMORPHOSEON

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM

LIBRI QUARTI.

Demutatus in asinum Apuleius, ærumnas laboriosas eloquenter enarrat, quas sub asinina forma, humana mente retenta, peregrinatione multiplici perpessus est. Interseruntur tempestiviter varii latronum casus: describitur et ille, qui effigiem ursæ subiens, instruxit apparatum gladiatorium. De industria inserit fabulam Psyches, quæ et voluptate et eruditione est refertissima.

LIBER IV.

Diem ferme circa medium, cum jam flagrantia solis caleret, in pago quodam apud notos ac familiares latronibus senes devortimus. Sic enim primus aditus, et sermo prolixus, et oscula mutua, quamvis asino, sentire præstabant. Nam et rebus eos quibusdam dorso meo depromptis munerabantur; et secretis gannitibus, quod essent latrocinio partæ, videbantur indicare. Jamque nos omni sarcina levigatos, in pratum proximum passim libero pastui tradidere. Nec me cum asino vel equo meo compascuus cœtus attinere potuit, adhuc insolitum alioquin prandere fœnum.

Sed plane pone stabulum prospectum hortulum jam fame perditus fidenter invado : et quamvis crudis oleribus, affatim tamen ventrem sagino. Deosque comprecatus omnes, cuncta prospectabam loca, sicubi forte conterminis in hortulis candens reperirem rosarium. Nam et ipsa solitudo jam mihi bonam fiduciam tribuebat, si devius et frutetis absconditus, sumpto remedio, de jumenti quadrupedis incurvo gradu rursum erectus in hominem inspectante nullo resurgerem. Ergo igitur cum in isto cogitationis salo fluctuarem, aliquanto longius video frondosi nemoris convallem umbrosam; cujus inter varias herbulas et lætissima vireta, fulgentium rosarum minius color renidebat. Jamque apud mea non usquequaque fe-

rina præcordia, Veneris et Gratiarum lucum illum arbitrabar; cujus inter opaca secreta floris genialis regius nitor relucebat. Tunc invocato hilaro atque prospero Eventu, cursu me concito proripio, ut hercule ipse sentirem non asinum me, verum etiam equum curulem nimia velocitate refectum. Sed agilis atque præclarus ille conatus fortunæ meæ scævitatem anteire non potuit. Jam enim loco proximus, non illas rosas teneras et amœnas, madidas divini roris et nectaris, quas rubi felices et beatæ spinæ generant, ac ne convallem quidem usquam, nisi tantum ripæ fluvialis marginem densis arboribus septam video. Hæ arbores in lauri faciem prolixe foliatæ, pariunt in modum floris inodori porrectos cali-

culos modice punicantes : quos equidem fragrantes, minime rurestri vocabulo vulgus indoctum rosas laureas appellant ; quarumque cuncto pecori cibus lethalis est. Talibus fatis implicitus, etiam ipsam salutem recusans, sponte illud venenum rosarium sumere gestiebam. Sed dum contanter accedo decerpere, juvenis quidam, ut mihi videbatur, hortulanus, cujus omnia prorsus olera vastaveram, tanto damno cognito, cum grandi baculo furens decurrit; arreptumque me totum plagis obtundit adusque vitæ ipsius periculum : nisi tandem sapienter alioquin ipse mihi tulissem auxilium. Nam lumbis elevatis in altum, pedum posterioribus calcibus jactatis in eum crebriter, jam mulcato graviter atque jacente

contra proclive montis attigui, fuga me liberavi. Sed illico mulier quæpiam, uxor ejus scilicet, simul eum prostratum et semianimem ex edito despexit, ululabili cum plangore ad eum statim prosilit, ut sui videlicet miseratione mihi præsens crearet exitium. Cuncti enim pagani fletibus ejus exciti, statim conclamant canes, utque ad me laniandum rabie perciti ferrent impetum, passim cohortantur. Tunc igitur procul dubio jam morti proximus, cum viderem canes et modo magnos, et numero multos, et ursis ac leonibus ad compugnandum idoneos, in me convocatos exasperari; e re nata capto consilio fugam desino, ac me retrorsus celeri gradu rursus in stabulum, quo devorteramus, recipio. At illi canibus

jam ægre cohibitis, arreptum me, loro quam valido ad ansulam quamdam destinatum rursum cædendo confecissent profecto; nisi dolore plagarum alvus arctata, crudisque illis oleribus abundans, et lubrico fluxu saucia, fimo fistulatim excusso, quosdam extremi liquoris aspergine, alios putore nidoris fœtidi a meis jam quassis scapulis abegisset. Nec mora, cum jam in meridiem prono jubare, rursum nos et præcipue me longe gravius onustum producunt illi latrones stabulo. Jamque confecta bona parte itineris, et viæ spatio defectus, et sarcinæ pondere depressus, ictibusque fustium fatigatus, atque etiam ungulis extritis jam claudus et titubans, rivulum quemdam serpentis leniter aquæ propter insistens, sub-

tilem occasionem feliciter nactus, cogitabam totum memet flexis scite cruribus pronum abjicere; certus atque obstinatus, nullis verberibus ad ingrediendum exsurgere : immò etiam paratus non fusti tantum sed machæra perfossus occumbere. Rebar enim jam me prorsus exanimatum ac debilem mereri caussariam missionem : certe latrones, partim impatientia moræ, partim studio festinatæ fugæ, dorsi mei sarcinam duobus ceteris jumentis distributuros, meque in altioris vindictæ vicem, lupis et vulturiis prædam relicturos. Sed tam bellum consilium meum prævertit sors deterrima. Namque ille alius asinus, divinato et antecapto meo cogitatu, statim ementita lassitudine, cum rebus totis

offunditur; jacensque in mortuum, non fustibus, non stimulis, ac ne cauda quidem et auribus cruribusque undiqueversum elevatis, tentavit exsurgere; quoad tandem postumæ spei fatigati, secumque collocuti; ne tamdiu mortuo, immo vero lapideo asino servientes, fugam morarentur, sarcinis ejus mihi equoque distributis, destricto glàdio poplites ejus totos amputant. Ac paululum a via retractum, per altissimum præceps in vallem proximam etiam nunc spirantem præcipitant. Tunc ego miseri commilitonis mei fortunàm cogitans, statui jam dolis abjectis et fraudibus, asinum me bonæ frugi dominis exhibere. Nam et secum eos animadverteram colloquentes, quod in proximo nobis esset habenda man-

sio, et totius viæ finis quieta; eorumque esset sedes illa et habitatio. Clementi denique transmisso clivulo, pervenimus ad locum destinatum. Ubi rebus totis exsolutis, atque intus conditis, jam pondere liberatus, lassitudinem, vice lavacri, pulveris volutatibus digerebam. Res ac tempus ipsum locorum et speluncæ illius, quam latrones inhabitabant, descriptionem exponere flagitat. Nam et meum simul periclitabor ingenium: et faxo, vos quoque an mente etiam sensuque fuerim asinus, sedulo sentiatis. Mons horridus, silvestribusque frondibus umbrosus, et imprimis altus fuit. Hujus per obliqua devexa, qua saxis asperrimis, et ob id inaccessis, cingitur, convalles lacunosæ cavæque nimium, spinetis aggeratæ,

et quaquaversus repositæ, naturalem tutelam præbentes ambiebant. De summo vertice fons affluens bullis ingentibus scaturibat, perque prona delapsus evomebat undas argenteas: jamque rivulis pluribus dispersus, ac valles illas agminibus stagnantibus irrigans, in modum stipati maris, vel ignavi fluminis cuncta cohibebat. Insurgit speluncæ, qua margines montanæ desinunt, turris ardua, caule firma, solidis cratibus, ovili stabulatione commoda, porrectis undique lateribus. Ante fores exigui tramites, vice structi parietis, attenduntur. Ea tu, bono certe meo periculo, latronum dixeris atria. Nec juxta quidquam, quam parva casula cannulis temere contexta: quo speculatores e numero latronum, ut postea com-

peri, sorte ducti noctibus excubabant. Ibi cum singuli derepsissent, stipatis artubus, nobis ante ipsas fores loro valido destinatis, anum quamdam curvatam gravi senio, cui soli salus atque tutela tot numero juvenum commissa videbatur, sic infesti compellant: Etiamne tu busti cadaver extremum, et vitæ dedecus primum, et Orci fastidium solum, sic nobis otiosa domi residens lusitabis? nec nostris tam magnis, tamque periculosis laboribus solatium de tam sera refectione tribues? quæ diebus ac noctibus nil quidquam rei quam merum sævienti ventri tuo soles aviditer ingurgitare. Tremens ad hæc et stridenti vocula pavida sic anus: At vobis, fortissimi fidelissimique mei sospitatores juvenes,

affatim cuncta suavi sapore percocta pulmenta præsto sunt; panis numerosus, vinum probe calicibus exfricatis affluenter immissum, et, ex more, calida tumultuario lavacro vestro præparata. In fine sermonis hujus, statim sese devestiunt; nudatique, et flammæ largissimæ vapore recreati, calidaque perfusi, et oleo peruncti, mensas dapibus largiter instructas accumbunt. Commodum cubuerant: et ecce quidam longe plures numero juvenes adveniunt alii, quos incontanter adæque latrones arbitrarere. Nam et ipsi prædas aureorum argenteorumque nummorum, ac vasculorum, vestisque sericæ et intextæ filis aureis invehebant. Hi simili lavacro refoti, inter toros sociorum sese reponunt: tunc sorte

ducti, ministerium faciunt. Estur ac potatur incondite; pulmentis acervatim, panibus aggeratim, poculis agminatim ingestis. Clamore ludunt, strepitu cantillant, conviciis jocantur: ac jam cetera semiferis Lapithis thebanis, Centaûrisque similia. Tunc inter eos unus, qui robore ceteris antistabat, Nos quidem, inquit, Milonis hypatini domum fortiter expugnavimus. Præter tantam fortunæ copiam, quam nostra virtute nacti sumus, et incolumes numero castra nostra petivimus; et, si quid ad rem, octo pedibus auctiores remeavimus. At vos qui bœotias urbes appetistis, ipso duce vestro fortissimo Lamacho deminuti, debilem numerum reduxistis: cujus salutem merito sarcinis istis, quas advexistis, omnibus certe

antetulerim. Sed illum quidem utcumque nimia virtus sua peremit. Inter inclytos reges ac duces præliorum tanti viri memoria celebrabitur. Enim vos bonæ frugi latrones inter furta parva atque servilia, timidule per balneas et aniles cellulas reptantes, scrutariam facitis. Suscipit unus ex illo posteriore numero : Tune solus ignoras, longe faciliores ad expugnandum domus esse majores ? quippe quod licet numerosa familia latis deversetur ædibus, tamen quisque magis suæ saluti, quam domini consulat opibus. Frugi autem et solitarii homines fortunam parvam, vel certe satis amplam dissimulanter obtectam, protegunt acrius, et sanguinis sui periculo muniunt. Res ipsa denique fidem sermoni meo dabit. Vix enim

ThebasHeptapylosaccessimus, quo l est huic disciplinæ primarium studium : sed, dum sedulo fortunas inquirebamus populares, nec nos denique latuit Chryseros quidam nummularius, copiosæ pecuniæ dominus; qui, metu officiorum ac munerum publicorum, magnis artibus magnam dissimulabat opulentiam. Denique solus ac solitarius parva sed satis munita domuncula contentus, pannosus alioquin ac sordidus, aureos folles incubabat. Ergo placuit ad hunc primum ferremus aditum; ut contempta pugna manus unicæ, nullo negotio cunctis opibus otiose potiremur. Nec mora, cum noctis initio foribus ejus præstolamur: quas nec sublevare, neque dimovere, ac nec perfringere quidem nobis vide-

batur ; ne valvarum sonus cunctam viciniam nostro suscitaret exitio. Tunc itaque sublimis ille vexillarius noster Lamachus, spectatæ virtutis suæ fiducia, qua clavi immittendæ foramen patebat, sensim immissa manu, claustrum evellere gestiebat. Sed dudum scilicet omnium bipedum nequissimus Chryseros, vigilans et singula rerum sentiens, lenem gradum et obnixum silentium tolerans, paulatim arrepit; grandique clavo manum ducis nostri repente nisu fortissimo ad ostii tabulam offigit : et exitiabili nexu patibulum relinquens, gurgustioli sui tectum ascendit; atque inde contentissima voce clamitans, rogansque vicinos, et unumquemque proprio nomine ciens, et salutis communis admonens, diffamat

incendio repentino domum suam possideri. Sic unusquisque proximi periculi confinio territus, suppetiatum decurrunt anxii. Tunc nos in ancipiti periculo constituti, vel opprimendi nostri, vel deserendi socii, remedium e re nata validum eo volente comminiscimus. Antesignani nostri partem, qua manus humerum subit, ictu per articulum medium temperato, prorsus abscidimus; atque ibi brachio relicto, multis laciniis offulto vulnere, ne stillæ sanguinis vestigium proderent, ceterum Lamachum raptim reportamus. Ac dum trepidi regionis urgemur gravi tumultu, et instantis periculi metu terremur ad fugam; nec vel sequi propere, vel remanere tuto potest: vir sublimis animi virtutisque præ-

cipuus, multis nos affatibus multisque precibus querens, adhortatur, Per dextram Martis, per fidem sacramenti, bonum commilitonem cruciatu simul et captivitate liberaremus. Cur enim manu, qua rapere et jugulare sola posset, fortem latronem supervivere ? Sat se beatum, qui manu socia volens occumberet. Cumque nulli nostrum spontale parricidium suadens persuadere posset; manu reliqua sumptum gladium suum, diuque deosculatum, per medium pectus ictu fortissimo transadigit. Tunc nos, magnanimi ducis vigore venerato, corpus reliquum veste linea diligenter convolutum, mari celandum commisimus. Et nunc jacet noster Lamachus elemento toto sepultus. Et ille quidem dignum vir-

tutibus suis vitæ terminum posuit. Enimvero Alcimus solertibus cœptis, tamen scævum fortunæ nutum non potuit abducere. Qui cum dormientis anus perfracto tuguriolo conscendisset cubiculum superius, jamque protinus oblisis faucibus interstinguere eam debuisset; prius maluit rerum singula per latiorem fenestram forinsecus nobis scilicet rapienda dispergere. Cumque jam cuncta rerum gnaviter emolitus, nec toro quidem aniculæ quiescentis parcere vellet, eaque lectulo suo devoluta, vestem stragulam subductam scilicet jactare similiter destinaret; genibus ejus profusa, sic nequissima illa deprecatur : Quid oro, fili, paupertinas pannosasque reculas miserrimæ anus donas vicinis divitibus, quorum hæc

fenestra domum prospicit? Quo sermone, callido deceptus astu, et vera quæ dicta sunt credens Alcimus; verens scilicet ne et ea quæ prius miserat, quæque postea missurus foret, non sociis suis, sed in alienos lares jam certus erroris abjiceret, suspendit se fenestra, sagaciter prospecturus omnia: præsertim domus attiguæ, quam dixerat illa, fortunas arbitraturus. Quod eum strenue quidem, sed satis improvide conantem, senile illud facinus, quamquam invalido, repentino tamen et inopinato pulsu nutantem ac pendulum, et in prospectu alioquin attonitum, præceps inegit. Qui præter altitudinem nimiam, super quemdam etiam vastissimum lapidem propter jacentem recidens, perfracta diffissaque crate

costarum, rivos sanguinis vomens, imitus narratis nobis, quæ gesta sunt, non diu cruciatus, vitam evasit. Quem prioris exemplo sepulturæ traditum, bonum secutorem Lamacho dedimus. Tunc orbitatis duplici plaga petiti, jamque thebanis conatibus abnuentes, Plateas proximam conscendimus civitatem. Ibi famam celebrem super quodam nomine Demochare munus edituro gladiatorium deprehendimus. Nam vir et genere primarius, et opibus pluribus et liberalitate præcipuus, digno fortunæ suæ splendore publicas voluptates instruebat. Quis tantus ingenii, quis facundiæ, qui singulas species apparatus multijugi verbis idoneis possit explicare ? Gladiatores isti famosæ manus, venatores illi probatæ perni-

citatis : alibi noxii, perdita securitate, suis epulis bestiarum saginas instruentes. Confixilis machinæ sublicæ turres tabularum nexibus, ad instar circumforaneæ domus, floridæ picturæ, decora futuræ venationis receptacula. Qui præterea numerus, quæ facies ferarum? nam præcipuo studio, forensi etiam, advexerat generosa illa damnatorum capitum funera. Sed præter ceteram speciosi muneris suppellectilem, totis utcumque patrimonii viribus immanis ursæ comparabat numerum copiosum. Nam præter domesticis venationibus captas, præter largis emptionibus partas, amicorum etiam donationibus variis certatim oblatas, tutela sumptuosa sollicite nutriebat. Nec ille tam clarus, tamque splendidus

publicæ voluptatis apparatus invidiæ noxios effugit oculos. Nam diutina captivitate fatigatæ simul, et æstiva flagrantia maceratæ, pigra etiam sessione languidæ, repentina correptæ pestilentia, pene ad nullum rediere numerum. Passim per plateas plurima cerneres jacere semivivorum corporum ferina naufragia. Tunc vulgus ignobile, quos inculta pauperies sine delectu ciborum, tenuato ventri cogit sordentia supplementa et dapes gratuitas conquirere, passim jacentes epulas accurrunt. Tunc e re nata subtile consilium ego et iste Babulus tale comminiscimur. Ursam, quæ ceteris sagina corporis prævalebat, quasi cibo parandam portamus ad nostrum receptaculum; ejusque probe nudatum carnibus corium, ser-

vatis solerter totis unguibus, ipso etiam bestiæ capite adusque confinium cervicis solido relicto, tergus omne rasura studiosa tenuamus: et minuto cinere perspersum, soli siccandum tradimus. Ac, dum cœlestis vaporis flammis examurcatur, nos interdum pulpis ejus valenter saginantes, sic instanti militiæ disponimus sacramentum: ut unus e numero nostro, non qui corporis adeo, sed animi robore ceteris antistaret, atque is imprimis voluntarius, pelle illa contectus, ursæ subiret effigiem, domumque Democharis illatus per opportuna noctis silentia nobis januæ faciles præstaret aditus. Nec paucos fortissimi collegii solers species ad munus obeundum arrexerat. Quorum præ ceteris Thrasyleon, factio-

nis optione delectus, ancipitis machinæ subit aleam. Jamque habili corio, et mollitie tractabili, vultu sereno sese recondit. Tunc tenui sarcimine summas oras ejus adæquavimus; et juncturæ rimam, licet gracilem, setæ circumfluentis densitate sepimus: ad ipsum confinium gulæ, qua cervix bestiæ fuerat exsecta, Thrasyleonis caput subire cogimus; parvisque respiratui circa nares et oculos datis foraminibus, fortissimum socium nostrum prorsus bestiam factum immittimus caveæ modico præstinatæ pretio; quam constanti vigore festinus irrepsit ipse. Ad hunc modum prioribus inchoatis, sic ad reliqua fallaciæ pergimus. Sciscitati nomen cujusdam Nicanoris, qui genere thracio proditus, jus ami-

citiæ summum cum illo Demochare colebat, litteras affingimus, ut venationis suæ primitias bonus amicus videretur ornando muneri dedicasse. Jamque provecta vespera, abusi præsidio tenebrarum, Thrasyleonis caveam Demochari cum litteris illis adulterinis offerimus : qui emiratus bestiæ magnitudinem, suique contubernalis opportuna liberalitate lætatus, jubet nobis protinus gaudii sui gerulis decem aureos, ut ipse habebat, e suis loculis, annumerari. Tunc, ut novitas consuevit ad repentinas visiones animos hominum pellere, multi numero mirabundi ad bestiam confluebant. Quorum satis callenter curiosos aspectus Thrasyleon noster impetu minaci frequenter inhibebat: consonaque civium voce satis felix

ac beatus Demochares ille sæpe celebratus, quod post tantam cladem ferarum, novo proventu quoquomodo fortunæ resisteret. Jubet novalibus suis confestim bestiam ire: jubet summa cum diligentia reportari. Sed suscipiens ego, Caveas, inquam, domine, flagrantia solis et itineris spatio fatigatam, cœtui multarum, et, ut audio, non recte valentium committere ferarum. Quin potius domus tuæ patulum ac perflatilem locum, immo et lacu aliquo conterminum refrigerantemque prospicis? An ignoras hoc genus bestiæ lucos consitos, et specus roridos, et colles frigidos, et fontes amœnos semper incubare? Talibus monitis Demochares perterritus, numerumque perditorum secum recensens, non diffi-

culter assensus, ut ex arbitrio nostro caveam locaremus. Sed et nos, inquam, ipsi parati sumus hic ibidem pro cavea ista excubare noctes; ut æstus et vexationis incommodo bestiæ fatigatæ et cibum tempestivum et potum solitum accuratius offeramus. Nihil indigemus labore isto vestro, respondit ille: jam pene tota familia per diutinam consuetudinem nutriendis ursis exercitata est. Post hic Vale facto, discessimus: et portam civitatis egressi, monumentum quoddam conspicamur, procul a via, remoto et abdito loco positum. Ibi capulos carie et vetustate semitectos, quis inhabitabant pulverei et jam cinerosi mortui, passim ad futuræ prædæ receptacula, reseramus: et, ex disciplina sectæ servato noctis

illunæ tempore, quo somnus obvius impetu primo corda mortalium validius invadit ac premit, cohortem nostram gladiis armatam ante ipsas fores Democharis, velut expilationis vadimonium, sistimus. Nec secius Thrasyleon examussim capto noctis latrocinali momento, prorepit cavea: statimque custodes, qui prope sopiti quiescebant, ad unum omnes, mox et janitorem ipsum, gladio conficit, clavique subtracta, fores januæ repandit; nobisque prompte convolantibus, et domus alveo receptis, demonstrat horreum ubi vespera sagaciter argentum copiosum recondi viderat. Quo protinus perfracto confertæ manus violentia, jubeo singulos commilitonum asportare quantum quisque poterat auri vel argenti,

et in illis ædibus fidelissimorum mortuorum occultare propere, rursumque concito gradu recurrentes sarcinas iterare : quod enim ex usu foret omnium, me solum resistentem pro domus limine, cuncta rerum exploraturum sollicite, dum redirent. Nam et facies ursæ mediis ædibus discurrentis, ad proterrendos, si qui de familia forte vigilassent, videbatur opportuna. Quis enim, quamvis fortis et intrepidus, immani forma tantæ bestiæ, noctu præsertim, visitata, non se ad fugam statim concitaret? non, obdito cellæ pessulo, pavens et trepidus sese cohiberet? His omnibus salubri consilio recte dispositis, occurrit scævus eventus. Namque, dum reduces socios nostros suspensus opperior, quidam servulus, stre-

pitus scilicet divinitus inquietus, proserpit leniter; visaque bestia, quæ libere discurrens totis ædibus commeabat, premens obnixum silentium, vestigium suum replicat; et utcumque cunctis in domo visa pronuntiat. Nec mora, cum numerosæ familiæ frequentia domus tota completur. Tædis, lucernis, cereis, sebaceis, et ceteris nocturni luminis instrumentis clarescunt tenebræ. Nec inermis quisquam de tanta copia processit; sed singuli fustibus, lanceis, destrictis denique gladiis armati, muniunt aditus. Nec secus canes etiam venaticos, auritos illos et horricomes, ad comprimendam bestiam cohortantur. Tunc ego sensim, gliscente adhuc illo tumultu, retrogradi fuga domo facesso: sed plane Thra-

syleonem mire canibus repugnantem, latens pone januam, ipse prospicio. Quamquam enim vitæ metas ultimas obiret, non tamen sui, nostrique, vel pristinæ virtutis oblitus, jam faucibus ipsis hiantis Cerberi reluctabat. Scenam denique, quam sponte sumpserat cum anima retinens, nunc fugiens, nunc resistens, variis corporis sui schemis ac motibus tandem domo prolapsus est. Nec tamen, quamvis publica potitus libertate, salutem fuga quærere potuit. Quippe cuncti canes de proximo angiportu satis feri satisque copiosi, venaticis illis qui commodum domo similiter insequentes processerant, sese commiscent agminatim. Miserum funestumque spectamen aspexi, Thrasyleonem nostrum cater-

vis canum sævientium cinctum atque obsessum, multisque numero morsibus laniatum. Denique tanti doloris impatiens, populi circumfluentis turbelis immisceor; et, in quo solo poteram celatim auxilium bono ferre commilitoni, sic indaginis principes dehortabar: O grande, inquam, et extremum flagitium! magnam et vere pretiosam perdimus bestiam. Nec tamen nostri sermonis artes infelicissimo profuere juveni. Quippe quidam procurrens e domo procerus et validus, incontanter lanceam mediis injecit ursæ præcordiis: nec secus alius. Et ecce plurimi, jam timore discusso, certatim gladios etiam de proximo congerunt. Enimvero Thrasyleon, egregium decus nostræ factionis, tandem immortalitate digno

illo spiritu expugnato magis, quam patientia, neque clamore, ac ne ululatu quidem, fidem sacramenti prodidit: sed jam morsibus laceratus, ferroque laniatus, obnixo mugitu et ferino fremitu præsentem casum generoso vigore tolerans, gloriam sibi reservavit, vitam fato reddidit. Tanto tamen terrore tantaque formidine cœtum illum turbaverat, ut usque diluculum, immo et in multum diem, nemo quisquam fuerit ausus, quamvis jacentem, bestiam vel digito contingere: nisi tandem pigre ac timide quidam lanius paulo fidentior, utero bestiæ resecto, ursæ magnificum despoliavit latronem. Sic etiam Thrasyleon nobis perimitur, sed a gloria non perivit. Confestim itaque constrictis

sarcinis illis, quas nobis servaverant fideles illi mortui, Plateæ terminos concito gradu deserentes, istud apud nostros animos idemtidem reputabamus, merito nullam fidem in vita reperiri; quod ad manes jam et mortuos odio perfidiæ nostræ demigrarit. Sic onere vecturæ, simul et asperæ viæ toti fatigati, tribus comitum desideratis, istas, quas videtis, prædas adveximus. Post istum sermonis terminum, poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libant; dehinc, canticis quibusdam Marti deo blanditi, paululum conquiescunt. At enim nobis anus illa recens hordeum affatim et sine ulla mensura largita est; ut equus quidem meus tanta copia, et quidem solus potitus, salias se cœnasse cœ-

nas crederet. Ego vero quamquam alias hordeum tunsum minutatim, et diutina resectione jurulentum semper essem, rimatus angulum, quo panis reliquiæ totius multitudinis congestæ fuerant, fauces diutina fame saucias et araneantes vehementer exerceo. Et ecce nocte promota, latrones expergiti castra commovent; instructique varie, partim gladiis armati, partim in lemures reformati concito se gradu proripiunt. Nec me tamen instanter ac fortiter manducantem vel somnus imminens impedire potuit. Et quamquam prius, cum essem Lucius, unico vel secundo pane contentus mensa decederem; tunc ventri tam profundo serviens, jam farinæ tertium qualum rumigabam. Huic me operi attonitum clara lux

oppressit. Tandem denique asinali verecundia ductus, ægerrime tamen digrediens, rivulo proximo sitim lenio. Nec mora, cum latrones ultro anxii atque solliciti remeant, nullam quidem prorsus sarcinam vel omnino licet vilem laciniam ferentes, sed tantum gladiis, totis manibus, immo factionis suæ cunctis viribus, unicam virginem filo liberali, et, ut matronatus ejus indicabat, summatem regionis, puellam mehercules et asino tali concupiscendam, mærentem et crines cum veste sua lacerantem, advehebant. Eam simul intra speluncam, verbis, quæ dolebat, minora facientes, sic alloquuntur: Tu quidem salutis et pudicitiæ secura, brevem patientiam nostro compendio tribue, quos ad istam sectam pau-

perlatis necessitas adegit. Parentes autem tui de tanto suarum divitiarum cumulo, quamquam satis cupidi, tamen sine mora parabunt scilicet idoneam sui sanguinis redemptionem. His et his similibus blatteratis, nequidquam dolor sedatur puellæ. Quidni? quæ, inter genua sua deposito capite, sine modo flebat. At illi introvocatæ anui præcipiunt, assidens eam blando, quantum posset, solaretur alloquio: seque ad sectæ sueta conferunt. Nec tamen puella quivit ullis aniculæ sermonibus ab inceptis fletibus avocari: sed, altius ejulans sese, et assiduis singultibus ilia quatiens, mihi etiam lacrymas excussit. Ac sic, An ego, inquit, misera, tali domo, tanta familia, tam caris vernulis, tam sanctis parenti-

bus desolata et infelicis rapinæ præda, et mancipium effecta, inque isto saxeo carcere serviliter clausa, et omnibus deliciis, quis innata atque innutrita sum, privatâ, sub incerto salutis et carnificinæ laniena, inter tot ac tales latrones et horrendum gladiatorum populum, vel fletum desinere, vel omnino vivere potero? Lamentata sic, et animi dolore, et faucium tendore, et corporis lassitudine jam fatigata, marcentes oculos demisit ad soporem. Jam commodum conquierat: nec diu, cum repente lymphatico ritu somno recussa, longeque vehementius afflictare sese, et pectus etiam palmis infestis tundere, et faciem illam luculentam verberare incipit: et, aniculæ, quamquam instantissime causas novi

et instaurati mæroris requirenti, sic adsuspirans altius, infit : Hem nunc certe, nunc maxime funditus perii; nunc spei salutiferæ renuntiavi. Laqueus, aut gladius, aut certe præcipitium procul dubio capessendum est. Ad hæc anus subiratior, dicere eam sæviore jam vultu jubebat, quid, malum! fleret? vel quid repente postliminio pressæ quietis lamentationes licentiosas replicaret? Nimirum, inquit, tanto compendio tuæ redemptionis defraudare juvenes meos destinas? Quod si pergis ulterius, jam faxo, lacrymis istis, quas parvipendere latrones consuevere, insuperhabitis, viva exurare. Tali puella sermone deterrita, manuque ejus exosculata, Parce, inquit, mi parens; et durissimo casui meo, pic-

tatis humanæ memor, subsiste paululum. Nec enim, ut reor, ævo longiore maturæ tibi, in ista sancta canitie miseratio prorsus exaruit. Specta denique scenam meæ calamitatis. Speciosus adulescens inter suos principalis, quem filium publicum omnis sibi civitas cooptavit, meus alioquin consobrinus, tantulo triennio major in ætate, qui mecum primis ab annis nutritus et adultus, individuo contubernio domusculæ, immo vero cubiculi torique, sanctæ caritatis affectione mutuo mihi pigneratus, votisque nuptialibus pacto jugali pridem destinatus, consensu parentum tabulis etiam maritus nuncupatus, ad nuptias officio frequenti cognatorum et affinium stipatus, templis et ædibus publicis victimas im-

molabat. Domus tota lauris obsita, tædis lucida, constrepebat Hymenæum. Tunc me gremio suo mater infelix tolerans, mundo nuptiali decenter ornabat: mellitisque saviis crebriter ingestis, jam spe futura liberorum votis anxiis propagabat; cum irruptionis subitæ gladiatorum impetus ad belli faciem sæviens, nudis et insertis mucronibus coruscans, non cædi, non rapinæ manus afferunt, sed denso conglobatoque cuneo cubiculum nostrum invadunt protinus. Nec ullo de familiaribus nostris repugnante, ac ne tantillum quidem resistente, miseram, exanimem, sævo pavore trepidam de medio matris gremio rapuere. Sic adinstar Athracidis, vel Protesilai, dispectæ disturbatæque nuptiæ. Sed ecce, scævissi-

mo somnio mihi nunc etiam redintegratur, immo vero cumulatur infortunium meum. Nam visa sum mihi de domo, de thalamo, de cubiculo, de toro denique ipso violenter extracta, per solitudines avias infortunatissimi mariti nomen invocare: eumque, ut primum meis amplexibus viduatus est, adhuc unguentis madidum, coronis floridum, consequi vestigio me, pedibus fugientem alienis. Utque clamore percito formosæ raptum uxoris conquerens, populi testatur auxilium, quidam de latronibus importunæ persecutionis indignatione permotus, saxo grandi pro pedibus arrepto, misellum juvenem maritum meum percussum interemit. Talis aspectus atrocitate perterrita, somno funesto pavens

excussa sum. Tunc fletibus ejus adsuspirans anus, sic incipit: Bono animo esto, mi herilis; nec vanis somniorum figmentis terreare. Nam præter quod diurnæ quietis imagines falsæ perhibentur, tum etiam nocturnæ visiones contrarios eventus nonnumquam pronuntiant. Denique, flere, et vapulare, et nonnumquam jugulari, lucrosum prosperumque proventum nuntiant: contra, ridere, mellitisque dulciolis ventrem saginare, vel in voluptatem veneream convenire, tristitie animi, languore corporis, damnisque ceteris delassatum iri prædicunt. Sed ego te narrationibus lepidis, anilibusque fabulis protinus avocabo. Et incipit.

Erant in quadam civitate rex et

regina: hi tres numero filias, forma conspicuas, habuere. Sed majores quidem natu, quamvis gratissima specie, idonee tamen celebrari posse laudibus humanis credebantur; at vero puellæ minoris, tam præcipua, tam præclara pulchritudo, nec exprimi, ac ne sufficienter quidem laudari sermonis humani penuria poterat. Multi denique civium, et advenæ copiosi, quos eximii spectaculi rumor studiosa celebritate congregat, inaccessæ formositatis admiratione stupidi, et admoventes oribus suis dexteram, primore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem, religiosis adorationibus venerabantur. Jamque proximas civitates et attiguas regiones fama pervaserat, deam, quam

cærulum profundum pelagi peperit, et ros spumantium fluctuum educavit, jam numinis sui passim tributa venia, in mediis conversari populi cœtibus: vel certe rursum novo cœlestium stellarum germine, non maria, sed terras, Venerem aliam virginali flore præditam pullulasse. Sic immensum procedit in dies opinio: sic insulas jam proximas, et terræ plusculum provinciasque plurimas fama porrecta pervagatur. Jam multi mortalium longis itineribus, atque altissimis maris meatibus, ad seculi specimen gloriosum confluebant. Paphon nemo, Cnidon nemo, ac ne ipsa quidem Cythera ad conspectum Deæ Veneris navigabant. Sacra Deæ proferuntur; templa deformantur; pulvinaria proteruntur; cerimoniæ

negliguntur; incoronata simulacra, et aræ viduæ frigido cinere fœdatæ. Puellæ supplicatur, et in humanis vultibus deæ tantæ numina placantur, et in matutino progressu virginis, victimis et epulis Veneris absentis nomen propitiatur. Jamque per plateas commeantem populi frequenter floribus sertis et solutis adprecantur. Hæc honorum cœlestium ad puellæ mortalis cultum immodica translatio, veræ Veneris vehementer incendit animos; et, impatiens indignationis, capite quassanti fremens altius, sic secum disserit: En rerum naturæ prisca parens, en elementorum origo initialis, en orbis totius alma Venus, quæ cum mortali puella partiario majestatis honore tractor! et nomen meum cœlo con-

ditum terrenis sordibus profanatur. Nimirum communi numinis piamento vicariæ venerationis incertum sustinebo, et imaginem meam circumferet puella moritura. Frustra me pastor ille, cujus justitiam fidemque magnus comprobavit Jupiter, ob eximiam speciem tantis prætulit deabus. Sed non adeo gaudens ista, quæcumque est, meos honores usurpabit. Jam faxo hujus etiam ipsius illicitæ formositatis pœniteat. Et vocat confestim puerum suum, pinnatum illum, et satis temerarium: qui malis suis moribus contempta disciplina publica, flammis et sagittis armatus, per alienas domos nocte discurrens, et omnium matrimonia corrumpens, impune committit tanta flagitia, et nihil prorsus boni facit.

Hunc, quamquam genuina licentia procacem, verbis quoque insuper stimulat. Perducit ad illam civitatem, et Psychen, hoc enim nomine puella nuncupabatur, coram ostendit. Et tota illa perlata de formositatis æmulatione fabula, gemens ac fremens indignatione, Per ego te, inquit, maternæ caritatis fœdera deprecor, per tuæ sagittæ dulcia vulnera, per flammæ istius mellitas uredines, vindictam tuæ parenti, sed plenam tribue: et in pulchritudinem contumacem reverenter vindica; idque unum et præ omnibus unicum volens effice. Virgo ista amore flagrantissimo teneatur hominis extremi; quem et dignitatis et patrimonii simul et incolumitatis ipsius fortuna damnavit; tamque infimi, ut per totum or-

bem non inveniat miseriæ suæ comparem. Sic effata, et osculis hiantibus filium diu ac pressule saviata, proximas oras reflui littoris petit, plantisque roseis vibrantium fluctuum summo rore calcato, ecce jam profundi maris udo resedit vertice: et ipsum quod incipit velle, statim, quasi pridem præceperit, non moratur marinum obsequium. Adsunt Nerei filiæ chorum canentes, et Portunus cærulis barbis hispidus, et gravis piscoso sinu Salacia, et auriga parvulus delphini Palæmon; jam passim maria persultantes Tritonum catervæ. Hic concha sonaci leniter buccinat: ille serico tegmine flagrantiæ solis obsistit inimici: alius sub oculis dominæ speculum prægerit; currus bijuges alii subnatant.

Talis ad oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus. Interea Psyche cum sua sibi perspicua pulchritudine nullum decoris sui fructum percipit. Spectatur ab omnibus, laudatur ab omnibus. Nec quisquam, non rex, non regius, nec de plebe saltem, cupiens ejus nuptiarum petitor accedit. Mirantur quidem divinam speciem, sed ut simulacrum fabre politum mirantur omnes. Olim duæ majores sorores, quarum temperatam formositatem nulli diffamarant populi, procis regibus desponsæ, jam beatas nuptias sunt adeptæ: sed Psyche, viro vidua domi residens, deflet desertam suam solitudinem, ægra corporis, animi saucia; et, quamvis gentibus totis complacitam, odit in se suam formositatem. Sed

infortunatissimæ filiæ miserrimus pater, suspectatis cœlestibus odiis, et iræ superum metuens, dei Milesii vetustissimum percontatur oraculum: et tanto numine precibus et victimis ingratæ virgini petit nuptias, et maritum. Sed Apollo, quamquam Græcus et Ionicus, propter Milesiæ conditorem, sic latina sorte respondit:

Montis in excelsi scopulo desiste puellam
 Ornatam mundo funerei thalami:
Nec speres generum mortali stirpe creatum,
 Sed sævum atque ferum, vipereumque malum;
Qui pinnis volitans super æthera, cuncta fatigat,
 Flammaque et ferro singula debilitat.
Quem tremit ipse Jovis, quo numina terrificantur,
 Flumina quem horrescunt, et stygiæ tenebræ.

Rex olim beatus, affatu sanctæ vaticinationis accepto, piger tristisque retro domum pergit, suæque con-

jugi præcepta sortis enodat infaustæ. Mæretur, fletur, lamentatur diebus plusculis. Sed diræ sortis jam urget teter effectus. Jam feralium nuptiarum miserrimæ virgini choragium struitur: jam tædæ lumen atræ fuliginis cinerem arcessit: et sonus tibiæ zygiæ mutatur in querulum lydium, cantusque lætus Hymenæi lugubri finitur ululatu: et puella nuptura deterget lacrymas ipso suo flammeo. Sic affectæ domus triste fatum cuncta etiam civitas congemebat, luctuque publico confestim congruens edicitur justitium. Sed monitis cœlestibus parendi necessitas misellam Psychen ad destinatam pœnam efflagitabat. Perfectis igitur feralis thalami cum summo mærore solemnibus, toto prosequente po-

pulo, vivum producitur funus : et lacrymosa Psyche comitatur non nuptias, sed exsequias suas. Ac dum mæsti parentes, et tanto malo perciti, nefarium facinus perficere contantur, ipsa illa filia talibus eos adhortatur vocibus : Quid infelicem senectam fletu diutino cruciatis ? quid spiritum vestrum, qui magis meus est, crebris ejulatibus fatigatis ? quid lacrymis ineſſicacibus ora mihi veneranda fœdatis ? quid laceratis in vestris oculis mea lumina ? quid canitiem scinditis ? quid pectora, quid ubera sancta tunditis ? Hæc erunt vobis egregiæ meæ formositatis præclara præmia. Invidiæ nefariæ lethali plaga percussi, sero sentitis. Cum gentes et populi celebrarent nos divinis honoribus, cum novam me

Venerem ore consono nuncuparent; tunc dolere, tunc flere, tunc me jam quasi peremptam lugere debuistis. Jam sentio, jam video, solo me nomine Veneris periisse. Ducite me, et cui sors addixit scopulo sistite. Festino felices istas nuptias obire; festino generosum illum maritum meum videre. Quid differo? quid detrecto venientem, qui totius orbis exitio natus est? Sic profata virgo conticuit: ingressuque jam valido pompæ populi prosequentis sese miscuit. Itur ad constitutum scopulum montis ardui: cujus in summo cacumine statutam puellam cuncti deserunt: tædasque nuptiales, quibus præluxerant, ibidem lacrymis suis exstinctas relinquentes. Choragio itaque perfecto, dejectis capitibus

domuitionem parant. Et miseri quidem parentes ejus, tanta clade defessi, clausæ domus abstrusi tenebris, perpetuæ nocti sese dedidere. Psychen autem paventem ac trepidam, et in ipso scopuli vertice deflentem, mitis aura molliter spirantis Zephyri, vibratis hinc inde laciniis, et reflato sinu sensim levatam, suo tranquillo spiritu vehens, paulatim per devexa rupis excelsæ, vallis subditæ florentis cespitis gremio leniter delapsam, reclinat.

FINIS TOMI PRIMI.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google